

A FRANCIAORSZÁGI CSALÁDPOLITIKA ÉS A MAGAS TERMÉKENYSÉG ÖSSZEFÜGGÉSE

STEFÁN-MAKAY ZSUZSANNA

Bevezetés

A franciaországi termékenység az egyik legmagasabb Európában. Az ország gyermekvállalást ösztönző bőkezű családpolitikája majdnem egy évszázadra nyúlik vissza. Az összefüggés kézenfekvőnek látszik: minden bizonnyal a családpolitikának köszönhető a jó demográfiai helyzet.

Tanulmányunk azt szándékozik tisztázni, hogy mennyiben áll fenn ez a reláció, vagyis valójában milyen szerepe van a politikának a kedvező termékenységi viszonyokban. A kérdést megválaszolandó, a témában releváns és bőséges francia irodalmat tekintjük át.¹

Munkánk szerkezetileg három részre oszlik. Először röviden bemutatjuk Franciaország általános demográfiai helyzetét, különös tekintettel arra, hogy mennyire is magas az éves termékenység, valamint a generációk befejezett termékenysége. A második részben részletesen bemutatjuk a családpolitikát. Ismertetjük viszonyát a többi politikához, finanszírozását, céljait és az egyes intézkedéseket. Ezeket igyekszünk a megfelelő kontextusba helyezni: amikor például leírjuk a munkahelyi teendők és a családi élet összeegyeztetését megkönnyíteni hivatott intézkedéseket, akkor taglaljuk a nők gyermekvállalásukat követő munkaerő-piaci helyzetét és annak változásait. A harmadik részben a témára vonatkozó empirikus tanulmányokat áttekintve elemezzük, hogy a családpolitika milyen hatást gyakorol a munka és családi élet összeegyeztetésére, a termékenységre és a jövedelemáramlásra.

¹ A szerző köszönetet mond Letablier Marie-Thérèse-nek és Prioux France-nak a tanulmány francia változatáról adott értékes kritikáért.

I. Adatok Franciaország demográfiai helyzetéről

1. Az ország születési és halálozási mérlege

Franciaországban 1981 óta nem volt olyan magas a születések száma, mint 2008-ban, amikor is az ország kontinentális területén 801 000 gyermek született, ezzel betetőzve az utóbbi évek majdnem folyamatos emelkedését (Pla 2009).

A halálozások száma ugyanebben az évben 533 000 volt, így a természetes szaporodás 268 000-et tett ki, és ha ehhez hozzávesszük a pozitív vándorlási egyenleget, akkor az ország népessége 2008-ban 343 000 fővel nőtt, és eléri a 62,45 milliót.

A természetes szaporodási ráta 4,5%, ez az írországi érték után a legmagasabb Európában.² A tényleges szaporodás ezer lakosra számítva 5,6, ami elmarad számos más európai országban mérttől, hiszen öt országban is 10% fölé van. Franciaországban azonban a tényleges szaporodás döntő részét a természetes szaporodás teszi ki, nem úgy, mint például Spanyolország esetében, ahol a 12,5%-os tényleges szaporodásból 10,2% származik a vándorlási többletből (Eurostat 2008).

Három tényező játszik szerepet abban, hogy Franciaország természetes szaporodása viszonylag magas (Prioux 2008). Az első, hogy az ország korstruktúrájából következően kedvezőek a halálozási számok, hiszen az első világháború során elmaradt születések következtében viszonylag alacsony a legidősebbek, a 90 év körüliek száma (Pison 2008). A második, hogy magas és folyamatosan emelkedik a várható élettartam, különösen a nőké.³ A harmadik, hogy európai viszonylatban magas a termékenység: a teljes termékenységi arányszám eléri a 2-t, ennél csak Írorszáiban nagyobb az átlagos gyermekszám.

2. Az ország termékenységi helyzete

Franciaországban a teljes termékenységi arányszám a 20. század második felében 1993-ban és 1994-ben volt a legalacsonyabb, 1,66-os értékkel (I. ábra). Ezzel egy több mint negyed évszázados süllyedés jutott a mélypontjára, az 1964-es 2,92-es induló értékről. Emellett 1977 óta folyamatosan nőtt – és a mai napig emelkedik – a nők gyermekük születéséig betöltött átlagos életkora,⁴

² Az Eurostat adatai szerint Magyarországon a természetes fogyási ráta –3,1%.

³ A francia nők születéskor várható élettartama – Spanyolországgal egyetemben – a legmagasabb Európában, 84,4 évvel, míg a francia férfiaké – az európai átlagnak megfelelően – 77,4 év. A magyar adat a nők esetében 77,8 év, a férfiakéban 69,2 (2006-os adatok, forrás: Eurostat).

⁴ 1977-ben átlagosan 26,5 évesek voltak a szülő nők, míg 2007-ben 29,8 évesek.

amiből arra lehet következtetni, hogy a teljes termékenységi arányszám csökkenése (legalábbis részben) a szülővé válás kitolódásával magyarázható meg.

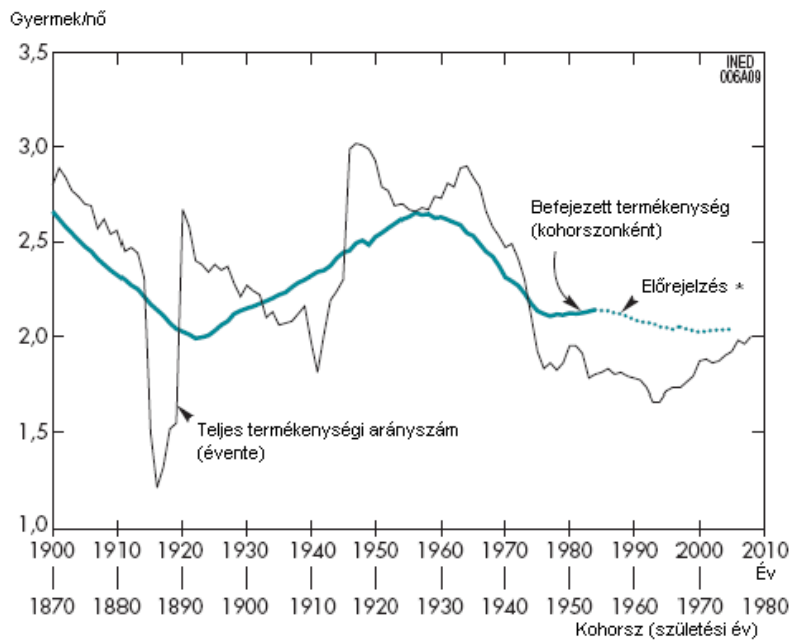
A teljes termékenységi arányszám 1995-ben kezdett el ismét nőni, hogy 2008-ban elérje a 2-es értéket. Ezzel párhuzamosan emelkedett a 27 év feletti nők termékenysége, mintegy pótolva az elmaradt születeket. Eközben 1998-ban megállt a 28 év alatti nők korszpecifikus termékenységi arányszámának csökkenése, ami arra enged következtetni, hogy a gyermekvállalás időbeli kitolódása visszaszorulóban van, hiszen a fiatalabb kohorszok szülési hajlandósága stabilizálódik (Prioux 2007).

A generációk valós gyermekszámáról informáló befejezett termékenység az éves termékenységnél megbízhatóbb módon írja le az átlagos gyermekszámot. Az 1957-ben született generáció végső gyermekszáma 2,14, és a becslések szerint legalább az 1970-es évek elején született generációkig nem várható, hogy ez a mutató 2 alá essen. Amennyiben a 30, illetve 35 év feletti korszpecifikus termékenységi mutatók emelkednek – ahogyan ez jellemző volt az utóbbi években –, még növekedhet is a legfiatalabb generációk befejezett termékenységi arányszáma (Prioux 2008).

Megállapíthatjuk, hogy Franciaország mind a teljes termékenységi arányszám, mind a befejezett termékenység alapján Európa azon országaihoz tartozik, amelyekben a gyermekvállalási hajlandóság igen erős. Az 1965-ös női generációnak a legtöbb (földrajzi értelemben vett) európai országban nem született átlagosan kettőnél több gyermeke (Sardon 2006), hiszen csupán öt országban lépi túl ennek a generációnak a befejezett termékenysége a 2-t: Izlandon (2,37), Írországból (2,19), Norvégiában (2,07), Szlovákiában (2,04) és Franciaországban (2,03).⁵

Franciaország teljes termékenységi arányszáma pedig, ahogyan már említettük, az egyik legmagasabb Európában. További jellegzetessége, hogy soha nem közelítette meg az 1,3-as vagy ennél alacsonyabb értéket, melyet Billari és Kohler (2002) „alacsonynál is alacsonyabb” értéként definiál.

⁵ A magyarországi adat sem marad el sokkal a 2-től (az 1965-ös generáció befejezett termékenysége 1,97), de a befejezett termékenység csökken. Sardon (2006) az 1971-es generáció esetében 1,77-re becsüli.

Megjegyzés:

A nők születési éve 30 évvel van eltolva, mert ez a nők átlagos kora gyermekük születésekor 2008-ban.

* Előrejelzési hipotézis:

Az első gyermek kitolódása hasonló kitolódáshoz vezet a további születéseknél.

Forrás: Pison 2009.

*I. A teljes termékenységi arányszám és a befejezett termékenység
Franciaországban a 20. században
Total fertility rate and completed fertility in France in the 20th century*

Az ábráról leolvasható, hogy 1900-ban a teljes termékenységi arányszámmal mért éves termékenység 2,8 volt. Az 1870-ben született női generáció befejezett termékenysége 2,6, vagyis egy 1870-ben született nőnek átlagosan 2,6 gyermeke született.

a) A bevándorlók szerepe a magas termékenységben

A magas franciaországi termékenységet egyesek – elsősorban nem szakemberek – előszeretettel tulajdonítják a bevándorlóknak, akik általában valóban

több gyermeket vállalnak, mint az őshonos népesség. Ez a körülmény azonban elégtelen magyarázat lenne. Egy részpopuláció magasabb gyermekszáma ugyanis nem elég ahhoz, hogy az általános mutatókat felfele tornázza. Az is kell hozzá, hogy ugyanezen alcsoportban megfelelően nagy legyen a propagatív korúak képvisellete, a teljes női népességhez viszonyítva is.

Franciaországban 2004-ben a külföldi állampolgárok átlagos gyermekszáma 3,3 volt, ami erősen meghaladja a franciák 1,8-as mutatóját. Ugyanakkor a külföldiek aránya a termékeny korban lévő nők körében csak 7%-ot tesz ki, vagyis éves hozzájárulásuk az ország termékenységéhez körülbelül évi 7% (Héran – Pison 2007).

Ha azokkal a külföldön született nőkkel is számolunk, akik francia állampolgárságot kaptak, akkor már a női népesség 15%-áról van szó. A régóta itt tartózkodó, sok esetben már az új országban szocializálódott és franciákkal házasodott polgárok termékenysége azonban hamar idomul az őshonosokéhoz. Teljes termékenységi arányszámuk átlagosan 2,1, vagyis a különbség sokkal kisebb. A bevándorlók tehát összességében egytizeddel járulnak hozzá a teljes termékenységi arányszámhoz, mely 2004-ben 1,9 volt.

b) A francia családok egyes jellemzői és a családalapítást befolyásoló társadalmi változások

Érdeemes kiemelni a francia családoknak két olyan vonását, amely már nem jellemző az európai családok, illetve nők többségére. Franciaországban egyrészt kevés nő marad gyermek nélkül, az 1960-ban született generációban csupán 10%-os volt a hányaduk. Ez az arány korábban soha sem volt ilyen alacsony, hiszen például az 1900-ban születettek körében 22%-ot tettek ki a gyermektelenek. Másrészt pedig annak ellenére, hogy elterjedt a kétgyermekes családmodell, viszonylag sok családban van még három vagy annál több utód. Az 1950 és 1960 között született nőknek mintegy 30%-ának van legalább három gyermeke (Toulemon 2001).

Ugyanakkor, ahogyan az egyéb európai országok többsége, az utóbbi évtizedek során Franciaország is átesett azokon a társadalmi változásokon, melyek számottevően hatottak a családalapításra: a tanulmányok meghosszabbodásával felfelé tolódt a felnőtté válás életkora, nőtt a párkapcsolatok instabilitása és a válások száma, széles körben elterjedtek a modern fogamzásgátló eszközök, és a gyermekek több mint fele házasságon kívüli kapcsolatban születik. Ugyanakkor a nők nagy része vállal munkát, viszont a magas munkanélküliség, főleg a fiatalok körében, hátráltatja a (korai) gyermekvállalást.

Ezeket a változásokat sokan értelmezik a gyermekvállalási kedv csökkenésének okaként, Franciaországban azonban nem mutatkoznak ezek az összefüggések. Feltételezhető tehát, hogy az ország szerteágazó és majd egy évszázadra

visszanyúló aktív családpolitikája segíti a családokat abban, hogy továbbra is tudják vállalni a számukra kívánatos gyermekeket.

A továbbiakban ennek a családpolitikának az intézményrendszerét fogjuk bemutatni, majd elemezzük, hogy miként hatnak az egyes intézkedések a munka és gyermeknevelés közötti választásra, illetve a kettő összehangolására, a termékenységre és a jövedelemáramlásra.

II. A francia családpolitika intézményrendszere

1. A családpolitika helye a többi politika között

Franciaországban a családpolitika egyike a társadalombiztosításnak az egészségügy, a nyugdíjpolitika, valamint a munkahelyi balesetek és munkaügyi betegségek szakterületéből álló rendszerének. A rendszer mai formájában a második világháború után alakult ki, és egyik legfontosabb ágazata már akkor a család volt mind ideológiai,⁶ mind anyagi szempontból: az ilyen célú támogatások az 1940-es évek végén a társadalombiztosítás kiadások 40%-át tették ki (Damon 2008). Az 1950-es évek elején egy átlagos háromgyermekes munkáscsalád jövedelmének a felét a családi pótlék képezte. Ma ellenben ezek a juttatások nem teszik ki a társadalombiztosítás kiadások 20%-át, miközben évről évre nő az egészségügyre és a nyugdíjakra fordított összegek aránya.

A 20. század közepén hozták létre a *családipótlék-pénztárakat* (*Caisses des allocations familiales – CAF*), amelyek a családi juttatások kifizetéséről gondoskodnak. Ma országsszerte 123 ilyen pénztár fogadja a mintegy 11 millió támogatásra jogosult személyt, akiknek 2008-ban 68,5 milliárd euró támogatást folyósítottak (www.caf.fr). Noha eredeti funkciójuk valóban a családi pótlék kiutalása volt, ma több olyan támogatást is folyósítanak, melyek szociális alapon járnak, tehát jövedelemtől függőek, ugyanakkor nem kapcsolódnak a családi állapothoz és gyermekszámhoz. Ilyen például a lakhatási támogatás, amely a pénztárak évi kiadásainak mintegy 10%-át teszi ki, és amely egyedülállóknak és gyermektelen pároknak ugyanúgy jár, mint gyermekes családoknak. Ez azt jelenti, hogy sokan már az első gyermek megszületése előtt kapcsolatba kerülnek a családipótlék-pénztárral, mely rendszeresen tájékoztatja a támogatottakat az igénybe vehető segélyekről. Ebből a közvetlen kapcsolatból ered az a félreértés, hogy sokan a családipótlék-pénztárral azonosítják a családpolitikát (Letablier et al. 2003).

Franciaország egyik megkülönböztető jegye, hogy számos más európai országgal szemben itt igen erős a család egyesületek befolyása. A mintegy 7500 család egyesület egy nagy központi egyesületbe, a Családi egyesületek nemzeti

⁶ A második világháború után a franciák 75%-a kívánatosnak tartotta, hogy nőjön a népesség.

uniójába (*Union nationale des associations familiales – UNAF*) tömörül, mely 1945 óta egyedülként jogosult arra, hogy képviselje a családokat és közvetítse érdekeiket az állam felé (Commaille 2002). Így részt vesz a családpolitika kidolgozásában, illetve javaslatokat tesz és véleményez minden olyan politikai kezdeményezést, mely kihathat a családok életminőségére.

A családpolitika a szociálpolitika független ága, amely a családügyekkel megbízott minisztérium⁷ hatáskörébe tartozik. Ez a minisztérium felügyeli a minisztériumközi családi delegációt, amely, ahogy látni fogjuk, meghatározza a családpolitika céljait.

2. A családok támogatására szánt kiadások

A családi támogatások 2003-ban a GDP 2,6%-át, 2007-ben 2,04%-át tették ki; ez utóbbi mintegy 46,2 milliárd eurónyi összeg (Caisse Nationale des Allocations Familiales 2008). Franciaországban európai összehasonlításban az ilyen célú kiadások magasak, de nem a legmagasabbak. Számos állam többet költ a családokra, nevezetesen az észak-európai országok, Ausztria, valamint Luxemburg. 2003-ban az Európai Unióban (EU-15) a GDP arányában Luxemburg áldozott erre a célra a legtöbbet (a GDP 4,1%-át) és Spanyolország a legkevesebbet (a GDP 0,6%-át). Franciaországban az arány egy ideje csökkenő tendenciát mutat, például 1995-ben még 2,9%-os volt ez a hányad.

Az európai statisztika ugyan jól használható az országok közötti összehasonlításra, de bizonyos, a francia családokat előnyösen érintő mozzanatot nem vesz figyelembe. Nem veszi számba ugyanis az adókedvezményeket, melyek 2003-ban a GDP mintegy 0,8%-ára rúgtak. Ezek magukban foglalják az iskolás gyermekek után járó adókedvezményeket, a gyermekfelügyeletért járó adójóváírást, valamint a családi kvóciens, amelynek köszönhetően a gyermekes családok azonos jövedelem mellett alacsonyabb adót fizetnek, mint a gyermektelenek. Ugyanakkor, amint látni fogjuk, vita folyik arról, hogy a családi kvóciens a családoknak juttatott támogatások közé sorolandó-e vagy sem.

Az Eurostat nem veszi figyelembe a szülőknek járó nyugdíjkezelvényeket sem: a három vagy több gyermeket nevelt szülők magasabb nyugdíjban részesülnek, az anyák hamarabb mehetnek nyugdíjba (a kedvezmény az első gyermektől jár és gyermekenként két év, kivéve az állami szférában, ahol egy év), a háziasszonyok is részesülhetnek nyugdíjkezelvényben, és a közszférában dolgozó szülők számára további kedvezmény a nyugdíjhoz minimálisan szükséges alacsonyabb szolgálati idő. Mindez 2003-ban a GDP 0,7%-át kitevő összeg volt (Damon 2008).

⁷ Ministère du Travail, des Relations sociales, de la Famille, de la Solidarité et de la Ville.

Ha a franciaországi családokat támogató összes kedvezményt számba vesszük, akkor ezek egy becslés szerint a GDP 6,3%-át is elérhetik (1. táblázat).

1. A családpolitikára szánt összes kiadás Franciaországban – becslés (2005)

Total expenditure on family policy in France – estimation (2005)

	Milliárd euró
Családi támogatások	25,6
<i>Támogatás a kisgyermek fogadásához</i>	9,5
<i>Egyéb</i>	16,1
Szociális tevékenység	10,4
<i>Családpótlék-pénztárak része</i>	3,3
<i>Községek része</i>	1,6
<i>Megyék része</i>	5,5
Nyugdíj (gyermekvállaláshoz kötődő előnyök)	17,6
Minimális jövedelem (gyermekvállaláshoz kötődő rész)	0,8
Lakhatási támogatás (gyermekvállaláshoz kötődő rész)	4,5
Egészségügyi biztosítás (gyermek egészségügyi ellátása)	Nem ismert
Adókedvezmények (családi okok miatt)	38,4
<i>Családi kvóciens (gyermekek része)</i>	13,1
<i>Egyéb, gyermekek után járó adókedvezmény</i>	1,4
<i>Családi kvóciens (házastárs része)</i>	23,9
Állami óvodai ellátás	10,7
Teljes	108
<i>a GDP %-ában</i>	6,3%
Teljes a családi kvóciens házastársi része nélkül	84,1
<i>a GDP %-ában</i>	4,9%

Forrás: Letablier et al. 2008a.

a) A társadalombiztosítás finanszírozása

A társadalombiztosítás finanszírozása 57%-ban járulékokból történik, 21%-ban az általános társadalmi hozzájárulásból (*Contribution sociale généralisée – CSG*), vagyis egy külön adóból, melyet 1990-ben kifejezetten az egyre nagyobb hiánnyal küzdő társadalombiztosítás finanszírozása céljából vetettek ki, továbbá 9%-ban egyéb adókból és 13%-ban egyéb bevételből. Az állam egyre nagyobb részt vállal a költségek fedezéséből, ugyanis 1982-ben még szinte a társadalombiztosítás teljes finanszírozása (98%-ban) járulékokból történt.

A társadalombiztosítás 2002 óta veszteségesen működik (előtte, 1999-ben sikerült a pénzügyi mérleget egyensúlyba hozni), 2008-ban 10,2 milliárd eurós hiánnyal küzdött.

b) A kiadások szerkezete

A társadalombiztosításon belül 18% jut a családok támogatására, ennek közel felét (42%-át) a családi pótlék és más nevelési támogatások teszik ki. A kiadások 28%-át a kisgyermekes (elsősorban három éven aluli gyermeket nevelő) családok támogatására szánja az állam, többek között a gyermekfelügyelet költségeinek részleges fedezésére. A kiadások 4%-a az iskolakezdés megkönnyítését szolgálja, míg a maradék 26% célja a lakhatási támogatás, illetve a fogyatékosok támogatása – ezek nem függenek a családi állapottól és a gyermekszámtól (Caisse Nationale des Allocations Familiales 2007)

Az utóbbi harminc évben erősen csökkent a családoknak juttatott nevelési támogatások (családi pótlék és egyéb nevelési támogatások) aránya, viszont megnőtt a gyermek születését és a kisgyermekkorra célzó segélyeké, valamint az egyedülálló szülők számára folyósított támogatásoké (Thélot – Villac 1998). Vagyis a támogatási rendszer igyekszik egyszerre követni a családi formák változását – hiszen az utóbbi harminc évben gyorsan emelkedett a gyermekét egyedül nevelő szülők száma –, és megpróbál a családok új elvárásaihoz is alkalmazkodni, közte a kisgyermekes szülők munkavállalását megkönnyíteni. Ez főleg a gyermek hároméves koráig okoz nehézséget, hiszen ezt követően a franciaországi gyerekek szinte kivétel nélkül elkezdnek óvodába járni. Az óvodákat már nem a családügyi, hanem az oktatási minisztérium működteti és finanszírozza.

3. A családpolitika céljai

A minisztériumközi családi delegáció három pontban jelöli meg a családpolitika céljait:

- „Támogatni a szülőket jogaik és kötelességeik gyakorlásában.
- Garantálni számukra a gyermekfelügyelet szabad megválasztását.
- Az apákat és az anyákat egyaránt segíteni abban, hogy jobban össze tudják egyeztetni családi, munkahelyi és társasági életüket”

A fentiek közül kettő is a család és a munka támasztotta követelmények könnyebb összeegyeztetését célozza, és ez az a téma, mellyel a politikusok mellett a kutatók is a legtöbbet foglalkoznak. Egyre többen számolnak ugyanis azzal a ténnyel, hogy jelenleg azokban az országokban magas a termékenység, ahol a nők foglalkoztatási rátája is magas (OECD 2007; Neyer 2006; Ahn – Mira 2002), vagyis ahol össze lehet egyeztetni a pénzkereső tevékenységet a gyermekvállalással. A francia családpolitikáról az utóbbi években folytatott kutatások is elsősorban arra keresik a választ, hogy mennyire támogatja a foglalkoztatott nők gyermekvállalását, illetve mennyire akadályozza azt. Azt próbálják felmérni, hogy a gyermekvállalás nyomán mennyire csökken a nők

munkapiaci részvétele, és hogy mennyi ideig maradnak otthon gyermeknevelés céljából (Pailhé – Solaz 2007, 2006); hogy miként hat a fizetett gyermeknevelési szabadság munkaerő-piaci részvételükre (Piketty 2005, 1998; Marc 2004); hogy ki vigyáz a gyermekekre, amikor mind a két szülő dolgozik (Bailieu 2007; Stefán-Makay 2009); és hogy miként támogatják, illetve hátráltatják a munkáltatók a családalapítást és a családdal kapcsolatos teendők ellátását (Lefèvre et al. 2009; Eydoux et al. 2009). Az utóbbi években kevés tanulmány foglalkozott viszont a közvetlen pénzügyi támogatások gyermekvállalásra gyakorolt hatásával, legyen szó akár a családi pótlékról, akár az adókedvezményekről.

A kutatási eredmények arra engednek következtetni, hogy pillanatnyilag nem elsősorban a konkrét és közvetlen anyagi támogatások léte vagy hiánya alapján döntenek a párok a gyermekvállalás mellett vagy ellen, hanem az alapján, hogy mennyire látják összeegyeztethetőnek családi életüket a munkahelyi teendőkkel. Ennek könnyítését célozta 2000-ben a 35 órás munkahét bevezetése (a korábbi 39 helyett), valamint a bölcsődei helyek és a gyermekfelügyeleti lehetőségek bővítése is.

Letablier (2008b) szerint Franciaország „megoldotta a munkavállalás és a gyermekvállalás dilemmáját”, és ennek köszönhető, hogy európai viszonylatban itt magas a termékenység, miközben egyre több nő van jelen a munkaerőpiacon. A családpolitika tehát lehetővé tette, hogy a nők a gyermek mellett is munkát vállaljanak. Ehhez hozzátartozik az a konszenzusos társadalmi megítélés is, hogy a nők dolgozzanak, hiszen csak így garantálhatják anyagi függetlenségüket. Ugyanakkor társadalmilag elfogadott, hogy a kisgyermekes anyák visszamenjenek a munkaerőpiacra és gyermeküket fizetett gyermekfelügyelőre bízzák, hiszen egy jövedelemből nehezen él meg a család, és, mint látni fogjuk, nem jár magas jövedelempótlék azoknak a nőknek, akik gyermeknevelés céljából otthon maradnak.

Az utóbbi negyven évben a családpolitika céljai ebből a szempontból erőteljesen átalakultak. E mögött az a törekvése állt, hogy lépést tartson azokkal a társadalmi és jogi változásokkal, melyek az 1960-as évek óta átformálták a házastársak közötti viszonyt és a nők munkaerő-piaci helyzetét. Említendő ezek közül a szülői felügyeleti jog megosztása, melyet az 1960-as évekig csak az apa élvezett, a válás könnyítése, valamint a modern fogamzásgátló eszközök használatának engedélyezése (1967-ben) és az abortusztilalom feloldása (1975-ben). Ezekkel a változásokkal párhuzamosan a nők egyre nagyobb hányada vállalt jövedelmet biztosító munkát: a 25 és 29 éves házas nők aktivitási rátája 1962 és 1975 között 35%-ról 56%-ra nőtt (Laroque 1985). Emiatt a támogatások palettáját úgy szélesítették ki, hogy segítse a gyermekek intézményes napközbeni ellátását és a kétkeresős családmodellt: 1972-ben kezdődött a gyermekfelügyelet pénzbeli támogatása, és a munkatörvénykönyvbe beiktatták a nők azon jogát, hogy a szülési szabadság után fizetés nélküli nevelési szabadságra mehes-

senek. Eközben az 1970-es években megszüntették a „háziasszonyi” és az „egykeresős pótlékot”, melyek abban az esetben jártak, ha az anya nem végzett keresőtevékenységet. Az 1980-as években pedig, növekvő munkanélküliség mellett, megjelent az első jövedelempótlék a nevelési szabadságon lévő szülők számára.

Azóta a családpolitika mindkét irányvonalat továbbvitte: számos támogatást és adókedvezményt dolgoztak ki a gyermekfelügyelet elősegítésére, ugyanakkor a fizetett nevelési szabadságot is kibővítették.

Emellett a családpolitika továbbra is megpróbál alkalmazkodni az új társadalmi-gazdasági kihívásokhoz, elsősorban a növekvő munkanélküliséghez és az atipikus családformákhoz, melyek erőteljesen elterjedtek a 20. század utolsó évtizedeiben. 1999-ben a legalább egygyermekes családok 18,6%-ában az egyik szülő egyedül nevelte gyermekét (Barre 2003), míg a családok 8%-a újraformált család, amelyben egy háztartásban él két felnőtt (házasságban vagy anélkül) és legalább egy olyan gyermek, aki egyiküknek egy korábbi kapcsolattól származik.

A francia családpolitika támogatási rendszerének céljai közé tartozik az is, hogy segítséget nyújtson a támogatást igénylő leggyakoribb élethelyzetekhez, legyen szó iskolakezdekről, a család felbomlásáról, esetleg a családban előforduló testi vagy szellemi fogyatékoságról. Mindez messzemenően túllép a közvetlen anyagi támogatásokon, még akkor is, ha ezek teszik ki a kiadások mintegy háromnegyedét (Thélot – Villac 1998). De a válást követően megítélt tartásdíj behajtásának jogi támogatása, a bölcsődék és szociális központok finanszírozása ugyanúgy a családpolitika része, mint a családi pótlék kifizetése.

4. Az intézkedések ismertetése

A gyermeknevelést segítő támogatások a gyermekek száma és kora szerint differenciáltak. Ami az előbbi illeti: a családi pótlék, Európában egyedülállóan, csak a második gyermektől jár, ugyanakkor az adó szempontjából a harmadik gyerek megszületése a legelőnyösebb a családnak. A második tényezőt tekintve: a családi pótlékot a gyermekek 11 és 16 éves korában emelik meg, csakúgy mint az iskolakezdesi pótlékot. A támogatások formái szerint is igen összetett rendszerrel van dolgunk. Nagy részüket a családnak közvetlenül kifizetett anyagi juttatások adják, ugyanakkor az állam átvállalhatja a munkáltatói járulékok fizetését akkor, ha a család gyermekfelügyelőt alkalmaz, és minden esetben csökkenti a gyermekes családok adóját. A juttatások palettája tehát igen széles. A továbbiakban a közvetlenül nyújtott anyagi támogatásokat, a gyermekfelügyeletért igénybe vehető támogatásokat és az adón keresztüli előnyöket fogjuk áttekinteni.

A rendszer jobb megértése érdekében a juttatásokat olyan sorrendben ismer-tetjük, ahogy arra a szülők jogosultságot nyernek az idő előrehaladtával.

a) A gyermekek születéséhez kötődő támogatások és a születés alkalmából járó szabadságok

i) A születési prémium (*Prime à la naissance*)

A gyermekes családoknak járó juttatások folyósítása – a család jövedelmé-nek függvényében – már az első gyermek születése előtt megkezdődhet: a terhesség hetedik hónapjában fizeti ki ugyanis a családipótlék-pénztár az egyszeri születési prémiumot, melynek célja, hogy hozzájáruljon a gyermek fogadásával járó családi kiadásokhoz. Csupán a családok 10%-a nem jogosult erre a 889,72⁸ euró segélyre (Caussat 2006). (Örökbefogadás esetén 1779,43 euró ez az ösz-szeg, amit azután folyósítanak, hogy a gyermek megérkezett a családba.) A születési prémiumban részesülő családok a gyermek 3 éves koráig jogosultak alappótlékra is.

ii) Az alappótlék (*Allocation de base*)

Havi alappótlékban részesül a gyermek 3 éves koráig az a család, amely jö-vedelemszintje alapján a születési prémiumra is jogosult volt. Ikerszületést kivéve nem adható egyszerre több alappótlék, még akkor sem, ha több 3 éves-nél fiatalabb gyermek van a családban. E szerint, ha a második gyermek még azelőtt megszületik, hogy az első betöltötte volna a harmadik életévét, akkor a második gyermekért nem jár alappótlék. Ebben az esetben a család az első gyermek 3 éves koráig kap alappótléket, valamint a második gyermek megszü-letését követően családi pótléket. Ha viszont a második gyermek azután szüle-tik, hogy az első betöltötte a harmadik életévét, akkor utána (3 éves koráig) ismét jár az alappótlék, valamint a családi pótlék, amire ugyancsak a második gyermek jogosít. Vagyis mindkét esetben adott egy alappótlék, melyhez a má-sodik gyermek megszületésétől fogva hozzájön a családi pótlék.

Az alappótléknak főként az első gyermek megszületése után van nagy jelen-tősége, hiszen – ahogy említettük – a család pótlék csak a második gyermek után esedékes. Így az első gyermek után járó alappótlék felfogható jövedelem-től függő családi pótlékként is, amely a gyermek 3 éves kora után megszűnik,

⁸ Az összegek mértékének értelmezését megkönnyítendő megadunk néhány jövedelem-szintet: Franciaországban 2008-ban a magánszektorban a havi nettó átlagbér teljes (35 órás) munkaidőre 1849 euró, az éves nettó átlagbér 22 188 euró, a havi nettó minimálbér 1050,63 euró (insee.fr). A támogatások összege minden esetben a 2009-ben folyósított összegeket takarja.

amennyiben nem születik második gyermek. Ebben az esetben a család eszik a további havi juttatástól.

A pótlék összege havonta 177,95 euró, és a 3 év alatti gyermeket nevelő családok mintegy 90%-a kapja, akárcsak a születési prémiumot.

iii) Szülési szabadság és apasági szabadság

A szülési szabadság az első és a második megszületendő gyermek esetén a szülés feltételezett időpontja előtt 6 héttel kezdődik, és a gyermek megszületése utáni tizedik héten fejeződik be. Ha harmadik vagy nagyobb sorszámú gyermekről van szó, a szabadság ennél jóval hosszabb, 16 helyett 26 hét.

Bizonyos keretek között – és kizárólag orvosi vélemény alapján – a szülés előtti szabadság egy részét át lehet vinni a szülés utáni időszakra, de a gyermek feltételezett születési időpontja előtt 3 héttel kötelezően le kell állni a munkával. A szülési szabadság ideje alatt a társadalombiztosítás fizeti a napidíjat, amennyiben a (leendő) anya a terhességet vagy a szülést közvetlenül megelőzően rendelkezik munkaviszonnyal.⁹ A napidíj a korábbi keresetnek felel meg, de legfeljebb 76,54 euró naponta.

A franciák rövidnek találják az így rendelkezésre álló időt, ezért a nők mintegy 70%-a egészségügyi okokra hivatkozva meghosszabbítja azt két hét betegszabadsággal, amit a társadalombiztosítás finanszíroz, és aki teheti, éves szabadságát is erre áldozza (Pécrese 2007).

Az apa a gyermek születésekor 3 nap szabadságra jogosult. Erre munkáltatójától kapja a szokásos fizetését. Ezenfelül 2002 óta még jár 11 napnyi egybefüggő apasági szabadság, mely időre a társadalombiztosítás fizeti a napidíjat, vagyis a kereset mintegy 80%-át. A szabadságot a születést követő négy hónapban kell kivenni. A kedvezmény kezdetek óta igen nagy sikernek örvend, az apák mintegy kétharmada veszi igénybe minden évben (Bauer – Penet 2005).

b) A szülési szabadság után: (részmunkaidős) munkavállalás vagy kizárólagos gyermeknevelés?

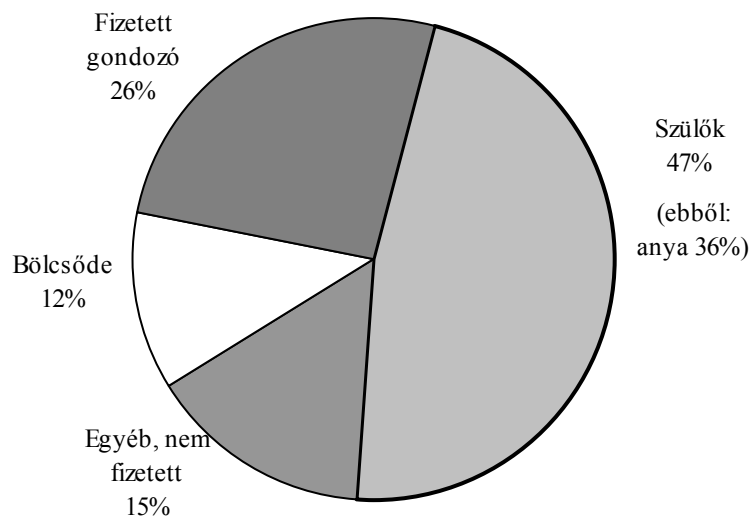
i) A nők munkaerő-piaci helyzete gyermekszületés előtt és után

Franciaországban az európai átlagnál kicsit magasabb a nők munkaerő-piaci aktivitása, foglalkoztatási rátájuk 2005-ben 57,6% volt (Thévenon 2009). Az első gyermek megszületése előtt mintegy 70%-uk dolgozik (Pailhé – Solaz 2007). Ugyanakkor, ahogy említettük, viszonylag alacsony azon nők száma,

⁹ Ez mintegy 200 munkaóra (vagyis körülbelül 5 munkahét teljes munkaidőben) a terhességet vagy a szülési szabadságot megelőző 3 hónapban, vagy pedig a minimális órabér 1015-szörösét kitevő járulékfizetési kötelezettség a szülést megelőző hat hónapban.

akik nem vállalnak gyermeket. A gyermek születésével párhuzamosan tehát az érintett nők számára felmerül a kérdés, hogy folytassák-e munkájukat, vagy pedig otthon maradjanak-e és maguk neveljék gyermeküket.

A döntés már a szülési szabadság végén esedékes, hiszen a bölcsődék két és fél hónapos kortól egész napra fogadják a gyerekeket, és a magán-gyermekfelügyelők szintén elvállalják már az egészen kicsiket is. Ugyanakkor társadalmilag is teljes mértékben elfogadott az, hogy a szülők idegen kézbe adják csecsemőjüket és visszamenjenek dolgozni. Ezt tanúsítja az az 1998-ban készült felvétel, amelynek eredménye szerint a 6 évesnél fiatalabb gyermeket nevelő szülők csupán 46,9%-a nyilatkozott úgy, hogy a legfiatalabb gyermeket három éves kora előtt az otthon maradó édesanya nevelte (Credoc 1998). Ugyanezt az arányt találjuk akkor is, ha a kérdés kizárólag az elsősülött gyermekek első életévére vonatkozik (II. ábra).

Forrás: Makay (2008).

II. Az elsősülött gyermekek elsődleges felügyelete első életévük során Franciaországban

Primary care of the first-born children during their first year of life in France

ii) A csecsemők és kisgyermek napközbeni ellátása

Az 1970-es évek közepén a kétkeresős házaspárok többségbe kerültek az egykeresősökkel szemben, ezért sürgetővé vált a gyermekek napközbeni ellátá-

sának megoldása. Ennek érdekében az állam egy sor intézkedést hozott, melyek a mai napig érvényben vannak. Komplex rendszer segíti a gyermekvállalás és a munkavállalás támasztotta követelmények egyidejű kielégítését.

Az állami akciók két irányt vettek. Egyrészt a családpolitika részeként 1970-től elkezdődött a bölcsődék támogatása. Ennek eredményeként színvonalas hálózat jött létre, mely biztosítja a kisgyerekek napközbeni ellátását néhány hetestől 3 éves korukig. Ezzel párhuzamosan az állam támogatni kezdte a magán-gyermekfelügyelőket. 1972-ben anyagi alapot hozott létre e gondozási forma finanszírozására, majd hivatalos státust adott az arra vállalkozóknak. 1990 óta pedig adójóváírás formájában támogatást lehet kapni a magán-gyermekfelügyeletért kifizetett bér egy részére (Damon 2008).

A magán-gyermekfelügyeleti hálózat kiépítésének támogatása szorosan kötődik a munkaügyi politikához: a növekvő munkanélküliség körülményei között a támogatással egyrészt arra lehetett ösztönözni a családokat, hogy munkahelyeket teremtsenek és maguk váljanak munkáltatókká, másrészt pedig csökkenteni lehetett a feketén dolgozó bébiszitterek számát.

A szülést gyorsan követő munkavállalás nem mindig szabad választás eredménye: anyagi megfontolások vagy a munkahely elvesztésétől való félelem olyan tényezők, melyek arra sarkalhatják az anyákat, hogy ne maradjanak otthon túl sokáig. Annál is inkább, mert a francia családpolitikai rendszer messze nem pótolja a gyermekükkel otthon maradó anyák jövedelemkiesését. Noha a nevelési szabadság jogilag már 1977 óta létezik (vagyis a munkáltató nem tagadhatja meg munkavállalójától, hogy gyermeknevelés céljából szabadságot vegyen ki 3 évre), ez alapvetően fizetés nélküli szabadság, amelynek idejére csak előzetesen munkaviszonnal rendelkező szülők kaphatnak támogatást. Ugyanakkor számos intézkedés létezik, amely megkönnyíti a gyermekek napközbeni elhelyezését.

iii) Jövedelempótlék a gyermekfelügyelet szabad megválasztásához
(*Complément de libre choix du mode de garde*)

Ennek a jövedelempótléknak az a célja, hogy a család számára megkönnyítse a gyermek felügyeletének finanszírozását. A francia nők egy része hamar, akár már a 16 hetes szülési szabadság után visszamegy dolgozni, és munkaideje alatt a gyermek a legtöbb esetben vagy bölcsődében van, vagy magán-gyermekfelügyelő vigyáz rá. Az utóbbit a család alkalmazza, és munkáltatóként fizetnie kell utána a járulékokat. Az állam a család jövedelemszintjétől függetlenül átvállalja ezen járulékok fizetését, és a gyermekfelügyelő bérének egy részét is finanszírozza. Ennek aránya azonban a család jövedelmétől függ, de felső korlát nélkül: a nagyon jómódú családoknak is fizetnek egy részt, de kevesebbet, mint a szegényebbeknek. A felsővel szemben viszont van alsó jövedelmi korlát: a családnak munkából származó minimális jövedelemmel kell

rendelkeznie a támogatás elnyeréséhez. Ez a minimális jövedelemszint havonta 389,20 euró egyedül élő szülő esetében és 778,40 euró, amennyiben egy párról van szó. Kivételes esetekben azonban eltekintenek ettől, így például, ha diákokról, regisztrált munkanélküliekről van szó.

Az ilyen gyermekfelügyeletnek két változata létezik. Az elterjedtebb az a megoldás, hogy egy 120 órás képzést követően működési engedélyt szerzett dadus a saját lakásában vigyáz 1–3 három gyerekre. Ebben az esetben több család alkalmazza őt, amelyek jövedelempótlékban részesülnek. A 3 év alatti gyermekek mintegy 21%-át bízzák szüleik így tevékenykedő (Blanpain 2006), országosan mintegy 680 000 gyerek fogadására képes gyermekfelügyelőre (Pécresse 2007).

Ritkább, hiszen költségesebb az a megoldás, amikor a megbízott személy a gyermek otthonában látja el feladatát. Ehhez a változathoz nem szükséges engedély. Ha a család ezt a változatot választja, akkor a munkáltatói járulékoknak legfeljebb a felét vállalja át a családipótlék-pénztár, de a dadus fizetéséhez ugyanúgy hozzájárul, mint a működési engedéllyel rendelkező gyermekfelügyelőjééhez. A 3 év alatti gyermekek alig 1%-ára terjed ki a gyermekfelügyeletnek ez a típusa.

A kifizetendő díj minimum 15%-át minden esetben a családnak kell állnia.

Rendelkezésre állnak továbbá bölcsődék, ezek döntő többségét vagy a helyi önkormányzatok, vagy a megyék tartják fent. A szintén létező „családi” bölcsődéket szülők szervezik, egy alapítvány keretében. A bölcsődék díjkötelesek, külön támogatás nem jár utánuk, mert térítési összegét a családi jövedelem és a gyermekszám alapján állapítják meg. Ez hozzávetőlegesen a jövedelem 10%-a. A bölcsődék igen jó hírnek örvendenek, és a franciák többsége legszívesebben ezt az intézményt választaná. Befogadóképességük azonban korlátozott (2005-ben mintegy 143 761 bölcsődei hely volt az országban (Pécresse 2007)), így az érintett korosztálynak csak mintegy 10%-a kap ilyen ellátást (Blanpain 2006).

iv) A tevékenység szabad megválasztását támogató jövedelempótlék
(*Complément de libre choix d'activité*)

Az előbbivel kombinálható második jövedelempótléknak az a célja, hogy a szülők csökkenthessék vagy teljesen felfüggeszthessék munkahelyi tevékenységüket, otthon maradhassanak gyermekükkel. A jövedelempótlék összege a munkaidő-korlátozás mértékétől függ. Amennyiben a szülő teljes idejét a gyermeknevelésnek szenteli, havonta 552,11 eurót kap. Amennyiben kevesebb, mint 50%-os részmunkaidőt vállal, 419,83 euró, 50 és 80% közötti arány mellett pedig 317,48 euró a havi járandósága. Ezek az összegek jövedelemtől és gyermekszámtól függetlenek. Az utóbbinak azonban van annyi befolyása, hogy az első gyermek megszületése után a támogatást csak hat hónapig lehet igénybe venni, és így is csak 2004 óta. A második vagy magasabb sorszámú gyermekek esetében három évig fizeti a támogatást a családipótlék-pénztár. A munkáltató

nem tagadhatja meg a szülőtől sem a teljes idejű szabadságot, sem pedig azt, hogy részmunkaidőben folytassa munkáját.

A fizetett nevelési pótlékra vonatkozó első intézkedést 1985-ben hozták, növekvő munkanélküliség idején. Kezdetben csak a harmadik gyermek megszületésétől járt, három évig; 1994-től már a második gyermek után is, szintén három évig; 2004-ben pedig kiterjesztették az első gyermekre is, féléves időtartamra. A munkaidő korlátozásáról közvetlenül a szülési szabadság után dönteni kell, később már nincs erre mód, de akármelyik vagy mindkettő szülő együtt is élhet a lehetőséggel. Amennyiben mindkét szülő csökkenti munkaidejét, abban az esetben mindketten kaphatják a pótlékot.

Ahhoz, hogy a szülő jogosult legyen a támogatásra, kétéves korábbi munkaviszonnyal kell rendelkeznie, mégpedig az első gyermek esetében az annak születését közvetlenül megelőző két évben; a második gyermekre vonatkozóan az előírt időintervallum a születését megelőző négy év; a harmadik vagy magasabb sorszámú gyermeket illetően pedig öt év. Kettő vagy több gyermek esetében, amennyiben a szülő teljesen felfüggesztette munkáját, de a gyermek 18 és 29 hónapos kora között teljes vagy részmunkaidőben visszatér a munkaerőpiacra, még két hónapig kapja – jövedelme mellett – a kiegészítő támogatást. Ezzel arra ösztönzik – elsősorban az alacsony jövedelmű, a jövedelempótlékot alig meghaladó fizetésű – szülőket, hogy a gyermek 3 éves kora előtt térjenek vissza a munkaerőpiacra.

A fentiekben ismertetett intézkedések közül négy (a születési prémium, az alappótlék és a kétfajta jövedelempótlék) alkotja a 2004-ben indított, „*Támogatás a kisgyermek fogadásához*” (*Prestation d'accueil du jeune enfant – PAJE*) megnevezésű új csomagot. Ez a csomag öt korábbi támogatási formát váltott ki, a rendszer lényegét azonban nem módosította, csupán egyszerűsítette azt. Néhány változást azonban ki kell emelni. Először is ekkor vezették be az elsőszülött gyermek után járó hat hónapos fizetett nevelési szabadságot. Korábban csak a szülési szabadság létezett. Másodsor, szigorúbban szabták meg a támogatások igénybevételéhez szükséges előzetes munkaviszonyt. Harmadszor pedig felemelték a jövedelemfüggő támogatások feltételül szolgáló maximális jövedelemszintet, hogy több család részesülhessen bennük (ennek eredményeként például az alappótlékra 200 000 új család vált jogosulttá).

E négy támogatási forma a gyermek megszületésétől annak 6 éves koráig könnyíti a családok életét. Egyrészt a születési prémiummal, valamint az alappótlékkal közvetlen anyagi segítséget nyújt; másrészt lehetővé teszi, hogy a munkavállaló szülők gyermeknevelés céljából csökkentsék munkaidejüket vagy időlegesen szüneteltessék munkájukat; harmadrészt pedig anyagilag támogatja a magán-gyermekfelügyelet finanszírozását. Az elnevezésének megfelelően a támogatásokkal az állam a gyermek fogadásakor és az azt követő első években segíti a szülőket, hiszen ekkor a legnehezebb a családi és a munkahelyi követelmények összeegyeztetése. 3 éves koruktól ugyanis a gyerekek szinte kivétel

nélkül az ingyenes, egész napos, „école maternelle”-nevű óvodákba járnak, és a 6 évesekre már iskolakötelezettség érvényes. A családpolitika tudatosan koncentrált tehát a gyermek legelső életéveire, és a családi támogatások egy negyedét olyan támogatásokra költi, melyek ebben a periódusban segíti az érintetteket. (Damon 2008).

- v) A tevékenység szabad megválasztását támogató fakultatív jövedelempótlék (*Complément optionnel de libre choix d'activité*)

Ez a 2006 óta létező jövedelempótlék, a korábban említett másik két pótlékhoz hasonlóan, független a jövedelemtől, viszont csak a harmadik gyermektől jár. Azok a szülők a kedvezményezettjei, akik a harmadik gyermek megszületése után visszavonulnak a munkaerőpiacról. Havi összege 789,54 euró, vagyis magasabb, mint a *tevékenység szabad megválasztását* támogató jövedelempótlék, viszont rövidebb ideig, csak egy évig vehető igénybe. Az a szülő jogosult rá, aki a harmadik gyermek születését megelőző öt év alatt kétévnyi munkaviszonyt szerzett.

A harmadik gyermek megszületése után választani lehet a három évig tartó, de alacsonyabb havi összegű pótlék és e támogatás között. A választás végleges, és ha a szülő az egyéves, de jobban fizető támogatást választja, akkor utána nem térhet vissza a másikra, és ez fordítva is igaz.

A pótlék bevezetését az motiválta, hogy legyen egy olyan támogatási forma, amely rövidebb ideig, de magasabb összeggel segíti a gyermekek otthoni nevelését.

- c) A családi pótlék (*Allocations familiales*)

A családi pótlék az intézményrendszer egyik legfontosabb része. 2008-ban a családipótlék-pénztár ezen a címen mintegy 12,3 milliárd eurót fizetett ki mintegy 4,7 millió jogosult számára (Caisse Nationale des Allocations Familiales 2009). Ez az egyetlen olyan juttatás, mely mindenkinek és automatikusan jár, amennyiben van legalább két, 20 év alatti gyermeke.

A francia családpolitika pronatalista szellemére utal, hogy a családi pótlék csak a második gyermektől jár. Az induló évben, 1938-ban még az első gyermek is kedvezményezett volt, de összege már ekkor is együtt nőtt a gyermekszámmal. Az első gyermek után járó családi pótlékot a második világháború után, 1946-ban törölték el, amikor is a gyermekvállalás ösztönzése és a nagycsaládosok támogatása került előtérbe.

A differenciálás a szülési kedvet hivatott emelni. Ezért a családi pótlék összege (2009-es adatok szerint) két gyermek után havi 123,92 euró, három gyermek esetén 282,70 euró, és minden további gyermekért külön-külön

158,78 euró. Vagyis a harmadik gyermektől kezdve a pótlék összege minden további gyermek után 28,13%-kal magasabb, mint amire a második gyermek szülője jogosult.

Az összeg a gyermekek életkorával emelkedik: egy 11 és 16 év közötti gyermek után havonta 34,86 euróval, 16 éves kor után pedig havi 61,96 euróval több jár. Ugyanakkor ez az egyik olyan juttatás, mely nem magasabb akkor sem, ha az egyik szülő egyedül neveli gyermekeit.

A családi pótlékot 1997-ben rövid ideig jövedelemfüggővé tették, ám a közvélemény ellenállása miatt nem sokkal később visszavonták ezt a döntést.

A családi pótlék fontosságát nemcsak a részánt összeg, hanem az is mutatja, hogy a franciák többsége – a gyermekfelügyelet támogatása mellett – ezzel azonosítja a családpolitikát (Letablier et al. 2003). Ezért ez a juttatás a rendszer fontos szimbóluma, lévén, hogy ebben a legtöbb gyermeketes család érintett. Ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy a gyermekek 14%-a eszik a támogatástól, mert az elsősülteket ebből a szabályok kizárják (Godet – Sullerot 2005).

d) Egyéb közvetlen pénzbeli juttatások

i) Családi jövedelempótlék (*Complément familial*)

Ez havonta folyósított nevelési támogatás, melynek összege 2009-ben 161,29 euró volt, kifejezetten a nagycsaládokat célozza meg, ugyanis csak a legalább háromgyermekeseknek jár. A juttatás jövedelemtől függő, így a családok mintegy 20%-a esik ki a kedvezményezettek köréből (Caussat 2006). A legkisebb gyermek harmadik életévétől esedékes, hiszen ezt megelőzően alapótlékban részesül a rászoruló család. A felső korhatár 20 év.

ii) Iskolakezdési támogatás (*Allocation de rentrée scolaire*)

Az iskolakezdési támogatás évi egyszeri juttatás a 6 és 18 év közötti gyermek(ek) után. Jövedelemtől függő, az érintett családok mintegy fele jogosult rá. Összege a gyermek életkora szerint változik, három korcsoportot megkülönböztetve: a legmagasabb támogatás (2009-ben), 306,51 euró a 15–18 éves, a legalacsonyabb, 280,76 euró pedig a 6–10 évesek után jár.

iii) Nevelési támogatás (*Allocation de soutien familial*)

Erre a havi támogatásra azok jogosultak, akik a gyermeket legalább egyik szülője támogatása nélkül nevelik. Kedvezményezettjei tehát az árva gyermekek, továbbá azok, akiket a másik szülője nem ismert el vagy meghalt. A joga-

sultság akkor is fennáll, ha a másik szülő nem fizeti a tartásdíjat. Ezt a családipótlék-pénztár megelőlegezi, amíg bírósági döntés születik az ügyben.

iv) Aktív szolidaritási jövedelem (*Revenu de solidarité active*)

2009 júniusáig azok az alacsony jövedelmű szülők részesülhettek minimális jövedelmet biztosító szociális támogatásban, akik egyedül nevelték gyermeküket. Ezt ebben a formában eltörölték, létrehozva egy új támogatási formát, mely ötvözi a gyermeküket egyedül nevelő szülőknek járó támogatást és a létminimumnál kevesebb jövedelemből élő személyeknek vagy családoknak juttatott szociális segílyt. Az új támogatás akkor jár, ha a kérvényező jövedelemszintje nem ér el egy bizonyos határértéket. A határérték magasabb, amennyiben gyermekes családról van szó és amennyiben a szülő egyedül neveli gyermekét.

e) Adókedvezmények

i) A családi kvóciens (*Quotient familial*)

Franciaországban a személyi jövedelemadózás során a családi kvóciens segítségével veszik figyelembe a család méretét és összetételét. Ez a rendszer 1945-ben jött létre, és Európában egyedinek mondható.

Alapelve szerint biztosítani kell, hogy két különböző összetételű, de adózás előtt hasonló jövedelmű családnak az életszínvonala ne különbözzön az adózás nyomán. Ennek érdekében ugyanazon jövedelem után a nagycsaládosok kevesebbet adóznak, mint a kisebb családok vagy a gyermektelenek.

Ugyanakkor vita folyik arról, hogy a kvóciens a család anyagi támogatásának fogható-e fel, vagy az igazságosságot szolgálja abban az értelemben, hogy a gyermekvállalás ne csökkentse életszínvonalukat.

A továbbiakban részletesen leírjuk a családi kvóciens mögött meghúzódó megfontolásokat és a számítás módszerét, majd összefoglaljuk a rendszer mellett és ellen szóló különböző érveket. A kvóciensnek a termékenységre és a jövedelemelosztásra gyakorolt hatását a tanulmány harmadik részében mutatjuk be.

- A családi kvóciens elve és számítási módszere

Franciaországban nem egyéni, hanem családi adózás van érvényben, vagyis a házaspárok a házasságkötés (az élettársak az élettársi szerződés megkötésének) napjától közös adóbevallást nyújtanak be. A személyi jövedelemadó hatkulcsos, és a háztartás jövedelmével progresszíven nő. A kvóciens kiszámítása ezek ismeretében az alábbiak szerint történik.

Az adóköteles jövedelmet a család összetételének függvényében annyi „egységre” osztják, ahány „egységből” áll a család: egy-egy felnőtt 1–1 egységnek számít, az első és a második gyermek 0,5–0,5 egységnek, a harmadik vagy magasabb sorszámú gyermekek pedig 1–1 egységnek.

A megkapott összegre vonatkozóan megállapítják az adókulcsokat és kiszámítják az egy „egységre” vonatkozó adót. Ezt az összeget visszaszorozzák a család „egységeinek” számával és így megkapják az adó végleges összegét.

A kvóciens tehát feltételezi, hogy mindegyik családtag részesül a családi jövedelemből, mely után adózni kell. Ezért a rendszer minden háztartásra megállapítja a „fogyasztói egységre” jutó jövedelmet úgy, hogy az adó nem az adóköteles háztartás jövedelmétől függ, hanem tagjainak életszínvonalától (Glaude 1991). A kvóciens ily módon a horizontális redisztribúcióhoz járul hozzá, hiszen két különböző összetételű, de ugyanolyan életszínvonalú családot (vagyis amelyekben a egyes fogyasztói egységek jövedelme azonos) ugyanolyan szinten terhel az adó. Az adózás tehát a két család életszínvonalát egymáshoz képest nem változtatja meg.

Nézzünk egy példát. Lévén, hogy a francia férfiak átlagos éves jövedelme a privát szférában 18 363 euró, a nőké pedig 12 801 euró (INSEE 2007), legyen egy egygyermekes házaspár kizárólag munkából származó éves nettó jövedelme e két átlagbér összege, vagyis 31 437 euró (a családi juttatásokat figyelmen kívül hagyjuk). Az adó kiszámításához a család jövedelmét először elosztjuk 2,5-tel, minthogy a két szülő egy-egy egységnek, a gyermek pedig fél egységnek számít. Az osztást elvégezve 12 574,8 eurót kapunk. Erre az összegre alkalmazzuk az adókulcsokat, melyek progresszíven nőnek.¹⁰ Példánkban az 5853-tól 11 673 euróig eső jövedelemrészre 5,50%-os (ez 320,1 eurót tesz ki), a 11 674-től 12 574,8 euróig eső részre pedig 14%-os adókulcsot alkalmazunk (ami 126,1 euró). E szerint a családban az egy egységre jutó adó 446,2 euró. Ezt visszaszorozzuk az egységek számával, vagyis 2,5-tel, hogy megkapjuk a család által fizetendő adó összegét, ami 1115,5 euró.

Ugyanennyi jövedelem után egy gyermektelen házaspár 1772,7, egy kétgyermekes család 763,29, egy háromgyermekes család pedig 441,4 eurót fizet.

A kvóciens jól láthatólag mérsékli a progresszív adó hatását a gyermekes családok számára, csökkenti annak összegét. Emellett biztosítja azt is, hogy az alacsony, de nem legalacsonyabb jövedelmű családok, amelyek a korrekció nélkül adóznának, a kvóciens miatt a 0%-os adósávba essenek.

Eredetileg kifejezetten pronatalista intézkedésről volt szó, hiszen 1953-ig a fiatal házaspárok adója emelkedett, ha a házasságkötés utáni három évben nem volt még gyerekük. Ekkor ugyanis jövedelmüket nem kettő, hanem csak 1,5 felé osztották (Commaille et al. 2002). A rendszer ma annyiban tartotta meg ezt

¹⁰ A 2009-ben érvényes adókulcsok a következők: 5852 euróig 0%, 5852–11 673 euróig 5,5%, 11 673–25 926 euróig 14%, 25 926–69 505 euróig 30%, 69 505 euró felett 40% (www.impots.gouv.fr)

a célzatát, hogy 1980 óta a harmadik és ennél magasabb sorszámú gyermekek már nem fél, hanem egy egész egységnek számítanak.

- Elméleti viták és politikai konszenzus

A családi kvóciensről ismétlődően lábra kapó elméleti vita¹¹ arról szól, hogy a rendszert a családi támogatások közé kell-e sorolni, hiszen a családok adóját csökkenti, vagy pedig csupán az adósemlegességet biztosítja azáltal, hogy adózás után is hasonló életszínvonalat biztosít hasonló jövedelmű családoknak.

Az első álláspont képviselői szerint az adózásnak a jövedelmeken kell alapulnia, nem lehet tekintettel a gyermekek számára. Ebből következően a családi kvóciens családi támogatásként kell számon tartani.

A második elgondolás támogatói úgy érvelnek, hogy az intézmény az adórendszer méltányosságához és a rendszer redisztribúciójához járul hozzá, nem pedig kifejezetten családi támogatás. A funkciója ugyanis az, hogy ellensúlyozza az életminőségnek a gyermeknevelés költségeiből eredő csökkenését. Teljes kompenzációra még ez a rendszer is képtelen, a gyermekes családok életszínvonala e támogatás ellenére is elmarad a gyermektelenekétől (Sterdyniak 1992).

Az utóbbi évek politikai megrendelésre készült jelentései szinte kivétel nélkül a második felfogással azonosulnak, és nem kérdőjelezzik meg a családi kvóciens jelentőségét a francia jövedelemelosztásban (Godet – Sullerot 2005; Thélot – Villac 1998). Godet és Sullerot az intézmény súlyának hangsúlyozása végett az 1789-es Emberi és polgári jogok nyilatkozatát idézi, melyre a jelenlegi ötödik köztársaság alkotmánya is utal. E szerint „A karhatalom és a közigazgatás költségeinek fedezésére nélkülözhetetlenül szükséges mindenkinek közös hozzájárulása; s e hozzájárulást, kinek-kinek képessége szerint, a polgárok összessége közt egyenlően kell elosztani.” A családi kvóciens ezt az elvet támasztja alá, tekintettel arra, hogy a gyermekes családok ugyanolyan jövedelem mellett kevesebbel képesek hozzájárulni az állami kasszához, mint a gyermektelenek.

Ugyanakkor az elsőként jelzett megfontolásból, mely szerint a családi kvóciens a kedvezményezetteknek előnyöket generál, következik a kvóciens felső határának megszabása. Erre 1981-ben került sor. A kedvezmény plafonja (fél „egységenként” 2292 euró) a családok mintegy 10%-át érinti (Haut conseil de la famille 2009). Godet és Sullerot szerint nem indokolt ez a korlátozás, hiszen számos közgazdaságtani elemzés kimutatta, hogy a család jövedelmével nőnek a gyermekekre szánt kiadások. Márpedig a kvóciens felső határának megszabása azt hozza magával, hogy a gyermekes jómódú családok képességükhöz mérten több adót fizetnek, mint a gyermektelen jómódú családok.

¹¹ Egy ilyen vita zajlott le például az *Économie et statistique* hasábjában 1992-ben (vol. 256 n°1).

Egy másik, ehhez kapcsolódó kritikai megfontolás azt kifogásolja, hogy ilyen szabályozás mellett annál magasabb az adókedvezmény, minél magasabb a család jövedelme, következésképp a jómódú és sok adót fizetők számára kedvezőbb, mint az alacsony jövedelműeknek. A kvóciens védelmezői nem értenek egyet ezzel a felvetéssel. Hivatkoznak egyrészt arra, hogy a rendszer adómentességet biztosít számos alacsony jövedelmű családnak, melyek enélkül adókötelesek lennének. Másrészt azzal érvelnek, hogy a magasabb jövedelmű családoknak is ugyanazt biztosítja, mint az alacsonyabb jövedelműeknek: hogy az életszínvonaluk ne csökkenjen a hozzájuk hasonló életszínvonalú családokéhoz képest amiatt, mert gyermeket nevelnek.

ii) Az adórendszeren keresztül biztosított egyéb támogatások

Az adórendszer a családi kvóciensen kívül háromféleképpen támogatja a családokat. (1) Bizonyos támogatási formák, nevezetesen a családi pótlék és a kisgyermekes támogatások (PAJE) adómentesek. (2) Adókedvezmény jár az iskolás gyermek után: a „college”-be járó 11–14 évesekre személyenként 61 euró, középiskolásokra 153 euró és felsőoktatási intézménybe járókra 183 euró. (3) A gyermek 6 éves koráig a gyermekfelügyeletért kifizetett összegre is elszámolható adójóváírás, így ez az adót egyébként nem fizető családokat is preferálja. A támogatás a kifizetett összeg felére jár, de évente legfeljebb 2300 euró. Mintegy másfél millió család részesül ebben a kedvezményben. Az átlagosan leírt összeg 535 euró, ami jócskán a meghatározott plafon alatt marad, vagyis a családok nagy része csak a gyermekfelügyeletért kifizetett díj felét finanszírozza saját maga (Haut conseil de la famille 2009).

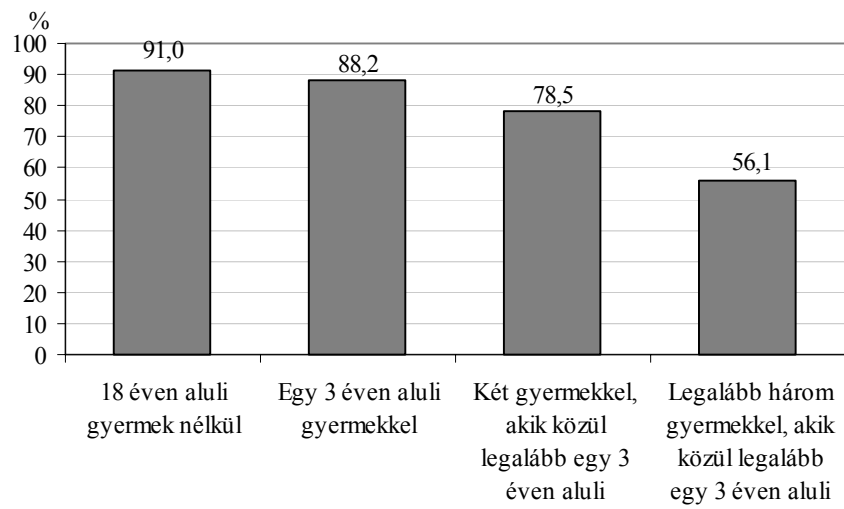
A tanulmánynak ebben a második részében részletesen bemutattuk a családpolitika összetett támogatási rendszerét és differenciált céljait. A továbbiakban azt tekintjük át, hogy az intézkedések mennyire érik el céljukat, vagyis arra keressük a választ, hogy a családpolitikának milyen hatása van a munkavállalás és gyermeknevelés közötti választásra, a termékenységre és a jövedelemeloszlásra.

III. A francia családpolitika hatása...

I. ... munka és gyermeknevelés közötti választásra

Franciaországban relatíve kevesebb anya függeszti fel fizetett munkáját gyermeknevelés céljából, mint Magyarországon. A 18 évnél fiatalabb gyermeket nem nevelő nőkhöz viszonyítva nem egészen három százalékponttal alacsonyabb azon nők aktivitási rátája, akiknek egy 3 évesnél fiatalabb gyermekük van, de még a kétgyermekesek is viszonylag nagy arányban vannak jelen a

munkaerőpiacon. A nagy változást a harmadik vagy magasabb sorszámú gyermek születése hozza, amikor is az anyák nagy része egy időre otthon marad (III. ábra).

Forrás: INSEE 2008.

III. A francia nők aktivitási rátája a gyermekek száma és kora szerint Activity rate of French women according to number and age of children

Az 1955 és 1985 között született azon nők közül, akiknek legalább egy gyermeke van, az első világrahozatala utáni évben 38% nem dolgozott, a második gyermek után már 51%, a harmadik után pedig 69% (Pailhé – Solaz 2006). Vagyis a munkában maradók száma a gyermekek számának növekedésével csökken, de a munkaerő-piaci aktivitás ennek ellenére magas.

Ennek kapcsán magyar szemszögből nézve az a kérdés vetődik fel, hogy a francia anyák nem tudnak vagy nem akarnak átmenetileg lemondani munkájukról.¹²

A közvélemény-kutatási eredmények szerint Franciaországban nem mindenki van azon a véleményen, hogy a családnak az a legjobb, ha a fiatal anya felfüggeszti munkáját. Egy 2000-ben készült felmérésből úgy tudjuk, hogy a teljes népesség 48%-a tartja ezt a legjobb megoldásnak, 38% az egyik szülő rész munkaidős munkavállalásra szavaz, 14% pedig a mellett van, hogy a szülők

¹² Francia szemszögből ellenben az a kérdés merül fel, hogy „Egyes nők miért hagyják abba a munkát gyermekszületés után”, ahogy azt egy sokat idézett tanulmány címe is sugallja (Méda et al. 2003).

mindenféle változtatás nélkül folytassák munkájukat (Letablier et al. 2003). Ha a kérdést csak az érintett szülőknek, vagyis azoknak tesszük fel, akik nevelnek legalább egy 3 éven aluli gyermeket, akkor alacsonyabbnak bizonyul azok aránya, akik az anya háziasszonyi és gyermeknevelési szerepét tartják kívánatosnak: így vélekedik a válaszadók 29%-a, míg 51% azt preferálja, hogy a szülők csökkentsék munkaidejüket. Mindemellett 20% szerint egyik szülő se változtasson addigi munkaerő-piaci szerepén. Nem meglepő tehát, hogy a francia családpolitika céljai között prioritásként szerepel, hogy megkönnyítse a munkavállalást a gyermekvállalás mellett, hiszen az érintettek többsége a két szerep összeegyeztetését tartják kívánatosnak.

A legutolsó családpolitikai változás, mely számottevően kihatott a nők munkaerő-piaci helyzetére, a fizetett nevelési szabadság 1994-es kiterjesztése volt a másodszülött gyermekekre. Míg korábban csak a harmadik gyermek megszületése után járt jövedelempléték az otthon maradt nőknek, ekkor lehetővé tették, hogy a második gyermek megszületése után is három évig otthon maradjon az előzetesen munkaviszonnal rendelkező szülő (98%-os arányban az anya), és erre az időre jövedelmétől függetlenül kapja a fix összegű juttatást. Ahogy az előző részben bemutattuk, lehetőség van a jövedelemplétéknak csak részidőre való igénybevételére is. Az intézkedést növekvő munkanélküliség idején hozták, ezért egyidejűleg van családpolitikai és munkaügyi célzata (Marc 2004).

A gyermeknevelési támogatás kiterjesztésének a vártnál erőteljesebb hatása volt az aktivitási rátára: a háromgyermekeseké ugyan nem változott, az olyan kétgyermekeseké azonban, akik legkisebb gyereke még nem töltötte be harmadik életévét, 74-ről 56%-ra esett 1994 és 1998 között (Gosset-Connan 2004). Az e témában végzett kutatások arra a következtetésre jutnak, hogy az intézkedés mintegy 200 000 nőt közvetlenül arra ösztönzött, hogy (ideiglenesen) elhagyja a munkaerőpiacot (miközben mintegy 700 000-re becsülik a potenciális érintettek számát). Ebből csak mintegy 30% élt a részmunkaidő lehetőségével (Marc 2004).

A nevelési szabadságot igénybe vevő nők anyagi helyzete rosszabb, mint a többieké: munkából származó havi átlagjövedelmük mintegy 840 euró, míg a munkaerőpiacon maradóké átlagban 1220 euró. Lévén, hogy a jövedelempléték megközelítőleg havi 500 euró, az alacsony bérű nők számára anyagilag alig éri meg, hogy dolgozzanak, hiszen a gyermekfelügyeletért kifizetett díjjal és az utazási költséggel számolva alig éri őket veszteség, ha otthon maradnak gyermekükkel.

A nevelési szabadság igénybevételét erősen befolyásolja a munkaerőpiacon elfoglalt pozíció és fontosak a munkakörülmények is. A rövid távra szóló munkaszerződéssel, alacsony heti óraszám, a magánszektorban és a rövid ideje foglalkoztatott anyák azonos jövedelem mellett is nagyobb valószínűséggel maradnak otthon, mint azok, akiknek a státusuk stabil, azaz határozatlan idejű,

teljes munkaidőre szóló szerződésük van, régóta dolgoznak ugyanazon a munkahelyen vagy állami alkalmazottak. Ezeken túl a munkavállalással és a gyermekneveléssel járó kötelezettségek egyeztetését nehezítő körülmények (atipikus, illetve hétvégi munkaidő, hosszú napi utazás a munkahelyre, fix és rugalmatlan munkarend) szintén azon tényezők közé tartoznak, melyek miatt sokan felfüggesztik munkájukat (DARES 2003). Itt kell megjegyezni, hogy a részmunkaidő nem feltétlenül szolgál ilyen célt. Azok, akiknek munkaidejük rövid, hetente alig néhány óra, általában csak jobb híján fogadják el ezt a feltételt, mert munkáltatójuk csak így alkalmazza őket. Jövedelmükből nem jönnek ki, és szeretnének többet dolgozni. Választott részmunkaidőről valójában akkor beszélhetünk, ha magas a heti óraszám. Sok gyermekes anyuka például 80%-os részmunkaidőben dolgozik, vagyis heti egy napon – általában szerdán – otthon marad a gyerekekkel, mert ekkor nincs óvodai és iskolai foglalkozás.

Az anyagi megfontolások és a munkakörülmények mellett fontos szempont a gyermekek felügyeletének megoldása is. Erre többféle lehetőséget ismertettünk, amelyek mindegyikének megvan a maga sajátossága, előnye, illetve hátránya. A bölcsőde a legolcsóbb és sokak szerint a legjobb változat, de kevés a férőhelyek száma. A magán-gyermekfelügyelő drágábbak, viszont lehet rá támogatást kapni, és rugalmasabban együtt lehet velük dolgozni, például ha a szülők este vagy hétvégén dolgoznak. Ráadásul a területi elérhetőségük jobb, mint a bölcsődéké, melyek nagyrészt a nagyvárosokban, döntő többségükben pedig a párizsi régióban találhatók.

A családpolitika igyekszik lehetővé tenni, hogy szülők a számukra leginkább megfelelő variánst választhassák. Ennek érdekében a 2000-es évek eleje óta kibővült a gyermekfelügyeleti rendszer, emelkedett a rendelkezésre álló helyek száma, továbbá meghosszabbodott a bölcsődék és időszakos gyermekmegőrzők nyitvatartási ideje. A látszólag igen széles spektrumú gondozási rendszer mégsem mindenki számára könnyíti meg a munka melletti gyermekvállalást. Az alacsony képzettségű és bizonytalan munkahelyi státusú nőknek még a támogatásokkal együtt is gondot okoz a megfelelő napközbeni felügyelet költségeinek fedezése (Makay 2008). Közülük sokan végül kényszerből mennek nevelési szabadságra, ami csak még inkább eltávolítja őket a munkaerőpiactól, és akár a további gyermekvállalási terveik felülvizsgálására is kényszerítheti őket.

2. ... a termékenységre

a) A családpolitika összhatása

A családpolitikával foglalkozó tanulmányok többsége (például Toulemon et al. 2008; Letablier 2008b) egyetért abban, hogy a magas termékenység – legalábbis részben – a szerteágazó és bőkezű családpolitikának köszönhető. Ugyanakkor igen nehéz pontosan mérni annak összhatását, mert szinte lehetetlen egymástól elkülöníteni az egyes intézkedések befolyását, mérni azok tartóságát, valamint a rövid távra irányuló átfogó elemzések esetében megállapítani, hogy az adott beavatkozás a befejezett termékenységre hatott-e vagy pedig csak a gyermekvállalás időzítésére.

Az eredmények erősen függhetnek az adatoktól és az alkalmazott módszertől is, valamint az általános politikai-gazdasági légkörtől, melyet nehéz, bár nagyon is fontos lenne számba venni. Emiatt az egész intézményrendszert vizsgáló tanulmányok ritkák, ezek viszont arra a következtetésre jutnak, hogy a családpolitika az elvárásoknak megfelelően pozitívan befolyásolja a szülési kedvet (Blanchet 1987; Gauthier – Hatzius 1997; Laroque – Salanié 2003). Ugyanakkor kiemelik, hogy a hatás viszonylag gyenge: Ekert-Jaffé szerint (1986) az intézményrendszer egy nőre számolva 0,2 gyermekkel növeli a termékenységet. Hasonló következtetésre jutnak azok a kutatások, melyek a családpolitika egy-egy elemének vagy intézkedéscsomagjának a hatását vizsgálják: ezt pozitívnak, de viszonylag gyengének találják.

b) A nagycsaládokat megcélzó politikák hatása

Számos családpolitikai intézkedés a harmadik gyermektől szolgáltat előnyöket: számottevően nő a családi pótlék összege, plusz egy egész „egység” jár a családnak a családi kvóciens rendszerében, és a családi jövedelempótlékot is a harmadik gyermektől igényelhetik a rászorulóknak.

Breton és Prioux (2005) arra keresik a választ, hogy ez a politika mennyire hatásos. A kérdés súlyát az adja, hogy a harmadik gyermekek erőteljesen hozzájárulnak az ország magas termékenységéhez. Így például az 1960-ban született generáció 2,12-es végső gyermekszámából 0,32 a harmadik sorszámú (0,50 a harmadik és magasabb sorszámú) gyermekeknek tudható be, csakúgy, mint a születések 15,1%-a (a harmadik és a magasabb sorszámú gyermekek hányada 23,6%).

A háromgyermekes családok támogatása az 1978–1982-es és az 1985–1994-es periódusban volt a legerősebb, ezért a kutatók erre a kettőre koncentrálnak, amikor annak valószínűségét vizsgálják, hogy egy kétgyermekes család vállal-e egy harmadikat is. Arra a megállapításra jutnak, hogy az adott időszakokban

nőtt ennek az esélye, ugyanakkor a hatás elsősorban a születések időzítésben mutatkozik meg. 1978 és 1981 között 40-ről 52%-ra nőtt annak valószínűsége, hogy egy kétgyermekes családnak születik harmadik gyermeke, és időlegesen a második és harmadik gyermek megszületése között eltelt idő is csökkent. Ugyanakkor az első gyermekesek körében a második gyermek megszületésének esélye érdemben nem változott, ami bizonyítja a családpolitika pozitív hatását a harmadik születésekre. Nehezebb az intézkedések eredményét az egyes kohorszokra nézve kimutatni. Azokban a családokban, amelyeknek 1966 és 1991 között született meg a második gyermekük, kisebb mértékben emelkedett a családnövekedés valószínűsége, mindazonáltal a szerzők minimum 1,2 százalékpontonra becsülik a politika hatását. Ez a befolyás akár erősebb is lehet, ha azt feltételezzük, hogy ennek hiányában a harmadik gyermekek születésének gyakorisága az eredeti trendet követve tovább csökkent volna.

További eredményként utalnak a szerzők arra is, hogy az 1975-ös és 1985-ös kohorszok között a harmadik gyermek vállalásakor csökkentek a társadalmi különbségek, még ha nem tűntek is el teljesen: leggyakrabban továbbra is a földműves és a munkás társadalmi-foglalkoztatási csoportba tartozóknak van harmadik gyermekük.

Ekert-Jaffé és szerzőtársai (2002) is megállapítják, hogy a családpolitika erősen hozzájárul a gyermekszámban mutatkozó társadalmi különbségek semlegesítéséhez. Angliával összehasonlítva például, ahol a foglalkoztatási kategóriától erősen függ az, hogy egy nőnek megszületik-e az első és a második gyermeke, Franciaországban ebben nincsen nagy különbség, a harmadik gyermek esetében azonban már itt is számottevő.

c) A családi kvóciens hatása a termékenységre

A költséges és sok vitát kavart családi kvóciens dokumentált hatása elég szerény. Landais (2003) az állampolgárok adóbevallásait elemezve először arra keresi a választ, hogy a családi kvóciens felső határának 1981-es megszabása befolyásolta-e a legmagasabb jövedelmű családok termékenységét. Vizsgálata azért irányult rájuk, mert a küszöb igen magas volta miatt csak ők voltak ebben érintettek. Míg 1981 előtt az összes család azon 0,5%-a, akik a legmagasabb jövedelemmel rendelkeznek, a családi kvóciensnek köszönhetően adóköteles évi jövedelmük mintegy 5%-át nyerték vissza gyermekenként, addig ez az arány 1981-ben 2%-ra esett. Ez a veszteség azonban minden jel szerint nem hatott a gyermekvállalási kedvre, sőt még nőtt is az ezt követő években, noha valamivel kevésbé intenzíven, mint a kevésbé tehető családokban.

A kutató ezután azt vizsgálja, hogy 1980-tól a harmadik gyermek után elszámolt plusz fél egység járt-e következménnyel a legmagasabb jövedelmű családok termékenységére, közelebről a harmadik gyermek megszületésére.

Az anyagi ösztönzés nem volt elhanyagolható: míg 1980 előtt a felső jövedelmi tized első felébe tartozó családok ennek révén mintegy 2%-ot takarítottak meg, az intézkedés bevezetése után ez az arány mintegy 3,8%-ra nőtt. Emellett 1986-ot követően az adósávok megváltoztatása is kedvezett nekik, tehát kettős ösztönzésről beszélhetünk. Ennek ellenére az adóreform előtti öt és az azt követő hat évet vizsgálva a termékenységre gyakorolt hatás negatív, ezalatt ugyanis a háromgyermekes családok aránya 5 százalékponttal csökkent a kétgyermekesekéhez képest. A következményeket hosszabb időtávon, az intézkedés bevezetése után mintegy tíz évig vizsgálva azonban megváltozik azok előjele: pozitív lesz. Vagyis az ösztönzés végül meghozta gyümölcsét, de csak 8–10 éves késleltetéssel. Ugyanakkor a hatás számokban kifejezve rendkívül gyenge: az adórendszeren keresztül megvalósított 1%-os anyagi ösztönzés mintegy 0,05%-kal növeli csak a háromgyermekes családok számát.

Gaude 1991-es szimulációs tanulmányában a különböző országokban létező adórendszereket a francia viszonyokra értelmezi, és arra keresi a választ, hogy a családi kvóciensnek a gyermekek után járó adókedvezménnyel vagy adójóváírással való helyettesítése növelné-e a termékenységet. Ezek a rendszerek a szegényebb családoknak, míg a családi kvóciens elsősorban a legmagasabb jövedelmű egy- és kétgyermekes háztartások 20%-ának, valamint a legmagasabb jövedelmű háromgyermekesek 10%-ának kedvez. Arra a következtetésre jut, hogy a családi kvóciens felváltó rendszer a kevésbé jómódú családok számára előnyös jövedelemtranszfer folytán egyértelműen emelné a szülési hajlandóságot.

d) A fizetett gyermeknevelési szabadság hatása a termékenységre

Több kutatás foglalkozik a fizetett gyermeknevelési szabadság termékenységre gyakorolt hatásával: milyen eredménye volt annak, hogy a szabadság idejére járó jövedelempótlékot 1994-ben kiterjesztették a másodszületett gyermekekre? Annál is inkább tisztázandó ez, mert 1994 és 2001 között erősen, évente mintegy 60 000-rel megnőtt a születések száma. Vajon mennyire tudható ez be a fenti intézkedésnek?

Az első megállapítás: nehéz a hatást különválasztani egyéb körülményektől, különösen az 1990-es évek második felében tapasztalt jó gazdasági helyzettől, mely minden bizonnyal hozzájárult a gyermekvállalási kedv növekedéséhez.

Piketty (2005) szerint emellett az is bizonyítottnak látszik, hogy a fizetett szabadság a második gyermek vállalására ösztönzi a családokat: annak valószínűsége, hogy egy egygyermekes anyának az első megszületése utáni 60 hónapon belül második gyermeke szülessen, 59,8-ról 65,9%-ra nőtt az 1992–1993-as és az 1994–1995-ös évek között, és a hatás akkor is erős, ha csak 36 hónapot vizsgálunk. Mindent összevetve, a nevelési szabadság kiterjesztésének a

megnövekedett születésszám mintegy 20–30%-a tudható be. Laroque és Salanié (2003) hasonló eredményre jutnak, hiszen szerintük az intézkedésnek évente mintegy 20 000 gyermek köszönhető.

Breton és Prioux fent említett tanulmányukban úgy vélik, hogy mind a harmadik gyermek után járó jövedelempótlék 1985-ös bevezetése, mind annak 1994-es kiterjesztése hatott a termékenységre. Az utóbbi szerintük inkább a második gyermekek megszületését ösztönözte, csökkentve az első és második gyermekek közötti korkülönbséget is.

3. ... hatása a jövedelemáramlásra és a szegénységre

Ha az adózás és jövedelemtranszfer korrekciós hatását kiszűrjük, Franciaországban a jövedelemelosztás igen egyenlőtlennek mutatkozik: a családok legszegényebb 10%-a a primer jövedelmeknek csak 2%-ával rendelkezik (Commaille et al. 2002). Ugyanakkor a családi és szociális támogatásoknak viszonylag erős redistributív hatásuk van. Például a legalacsonyabb jövedelmű háztartások 10%-ának a jövedelméből 35%-os hányadot tesznek ki a szociális juttatások. Egy minimálbéren élő kétgyermekes pár jövedelme a transfereknek köszönhetően fejenként mintegy 170 euróval növekszik, így eléri az 570 eurót (Guillemain – Roux 2002).

A redistribúció az érintett családok évi jövedelmét átlagosan 2400 euróval emeli. Ennek – a jövedelem és az igénybe vett szolgáltatások (például gyermekfelügyelet) szerint erősen szóródó – összegnek a 63%-a a családi pótlékból és egyéb családi támogatásból származik, 28%-a az adórendszer sajátosságaiból ered, 9%-a pedig az egyéb támogatásokból (lakástámogatás, minimálbér stb.). A kisgyermekes családok az átlagosnál magasabb többletjövedelemben részesülnek, hiszen – amint láttuk – számos intézkedés a 3 év alatti gyermeket nevelő családokat céloz meg.

Abszolút összegben mérve a legszegényebb és a legtehetősebb családok részesülnek a legnagyobb segítségben, míg a legkevesebb támogatás a középjövedelműeknek jut. Ugyanakkor a támogatás formája egyes társadalmi csoportokként különbözik: a legtehetősebbeknek az összes intézkedés közül leginkább az adórendszer kedvez, míg a legszegényebbek jutnak a legtöbb közvetlen támogatáshoz. Így a családi redistribúció (családi támogatások és adókedvezmények) hatásának görbéje U alakú. Ennek alján azok a családok helyezkednek el, amelyeknek a jövedelme a minimálbér és a háromszoros minimálbér közé esik. Ezek alkotják a többséget. Ők profitálnak a legkevesbé mind az anyagi juttatásokból, mind az adókedvezményekből (Damon 2008).

A gyermekszegénység nem ismeretlen jelenség Franciaországban: jövedelemtranszfer nélkül a gyermekek mintegy negyede élne a szegénységi küszöb alatt. Ha az összes családi és szociális juttatást figyelembe vesszük, ez az arány

mintegy 8%-ra csökken, de még így is magasabb, mint a teljes népességre mért 6,5% (Damon 2008).

Összegzés

A francia családpolitikának három olyan jellegzetessége van, amely megkülönbözteti az európai országok többségében követett gyakorlattól (Damon 2008): a családi egyesületek meghatározó érdekvédelmi szerepe és aktív részvételük az új családpolitikai intézkedések kidolgozásában; a családi pótléknak az a különlegessége, hogy csak a második gyermektől jár; végül a családi kvóciens rendszere, melynek célja annak elérése, hogy a hasonló jövedelmű családok életszínvonalát a gyermekszám ne térítse el lényegesen egymástól, továbbá kiemelt támogatásban részesítse a három- és több gyermekes családokat.

A két utóbbi eszköz a francia családpolitikának azt a pronatalista jegyét képviseli, amely mindig is jellemezte, de a második világháború után sokkal kézzelfoghatóbban jelent meg a politikusok megfogalmazásában, mint manapság. Ennek ellenére a nagycsaládoknak nyújtott támogatás nem marad hatás nélkül, hiszen a harmadik, illetve magasabb sorszámú gyermekek erősen hozzájárulnak a magas franciaországi termékenységhez.

Emellett ki kell emelni még egy fontos vonást, nevezetesen a bőkezű és szerteágazó indirekt támogatásokat, melyek megkönnyítik a munka és a gyermekvállalás közötti konfliktus kezelését. Amint láttuk, ezek magukban foglalják az adókedvezményeket és a munkáltatói járulékok átvállalását, amennyiben a család gyermekfelügyelőt fogad, de a bölcsődék finanszírozását is.

A témában publikált tanulmányok szerint a családpolitikának része van a magas gyermekszámban. Ugyanakkor hatása gyengének tűnik, ami elsősorban annak tudható be, hogy módszertanilag nehéz az egyes intézkedések hatását különválasztani, illetve az összehatást mérni. Így a családpolitika legfőbb dokumentálható érdeme, hogy családbarát környezetet teremt, amely lehetővé teszi a szülőknek a gyermekvállalást anélkül, hogy lemondanának munkahelyükről és társasági életükről. Emellett hozzájárul ahhoz, hogy az országban konszenzus uralkodjék az állami beavatkozás jelentőségéről, elsősorban a gyermekfelügyeleti rendszerek finanszírozását illetően.

Még ha nehéz is tételesen kimutatni a családpolitika eredményeit, feltételezhető, hogy a befektetés csökkentése visszavetné a gyermekvállalási kedvet.

IRODALOM

- Ahn, Namkee – Mira, Pedro (2002): A note of changing relationship between fertility and female employment rates in developed countries, *Journal of Population Economics*, 15/4. 667–682.
- Bauer, Dénise – Penet, Sophie (2005): Le congé de paternité, *Études et résultats*, n°422, DREES.
<http://www.sante.gouv.fr/drees/etude-resultat/er442/er442.pdf>
- Barre, Corinne (2003): 1,6 million d'enfants vivent dans une famille recomposée, *INSEE Première*, n°901. http://www.insee.fr/fr/ffc/docs_ffc/ip901.pdf
- Billari, Francesco C. – Kohler, Hans-Peter (2002): Patterns of lowest-low fertility in Europe, *MPIDR working paper*, WP 2002-040.
<http://www.demogr.mpg.de/papers/working/wp-2002-040.pdf>
- Blanchet, Didier (1987): Les effets démographiques de différentes mesures de politique familiale: un essai d'évaluation, *Population*, 42/1. 99–127.
- Breton, Didier – Prioux, France (2005): Deux ou trois enfants? Influence de la politique familiale et de quelques facteurs sociodémographiques, *Population*, 60/4. 489–522.
http://www.ined.fr/fichier/t_publication/258/publi_pdf2_fr_popf.4_breton_prioux.pdf
- Caisse Nationale des Allocations Familiales (2009): *Temps forts et chiffres clés 2008*.
[http://caf.fr/web/WebCnaf.nsf/VueLien/ACTIVITE/\\$FILE/Temps%20Forts%202008.pdf](http://caf.fr/web/WebCnaf.nsf/VueLien/ACTIVITE/$FILE/Temps%20Forts%202008.pdf)
- Caisse Nationale des Allocations Familiales (2008): *Temps forts et chiffres clés 2007*.
[http://www.caf.fr/web/WebCnaf.nsf/090ba6646193ccc8c125684f005898f3/b91a9190766484b8c125766200542b71/\\$FILE/Temps%20Forts%202007.pdf](http://www.caf.fr/web/WebCnaf.nsf/090ba6646193ccc8c125684f005898f3/b91a9190766484b8c125766200542b71/$FILE/Temps%20Forts%202007.pdf)
- Causat, Laurent (2006): Fertility trends and family friendly policy in France: do they match? paper presented at the International Forum on Low Fertility and Ageing Society, Seoul, Korea, September 13th – 14th 2006.
- Commaille, Jacques – Strobel, Pierre – Villac, Michel (2002): *La politique de la famille*, La Découverte, Paris.
- Conférence de la Famille (2003): Ministère délégué à la famille. http://www.travail-solidarite.gouv.fr/IMG/pdf/conf_famille03.pdf
- Damon, Julien (2008): *Les politiques familiales*, PUF, Paris.
- Dufour, Ariane – Hatchuel, Georges – Loisel, Jean-Pierre (1998): *Accueil des jeunes enfants, conciliation vie professionnelle – vie familiale et opinion sur les prestations familiales*, Collection des rapports, CREDOC, n°191.
- Ekert-Jaffé, Olivia – Joshi, Heather – Lynch, Kevin – Mougin, Rémi – Rendall, Michael (2002): Fertility, timing of births and socio-economic status in France and Britain: social policies and occupational polarization, *Population-E*, 57/3. 475–507.
- Ekert-Jaffé, Olivia (1986): Effets et limites des aides financières aux familles : une expérience et un modèle, *Population*, 41/2. 327–348.
- Eurostat (2008): „First demographic estimates for 2008”, *Data in focus*, 49/2008.
http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-QA-08-049/EN/KS-QA-08-049-EN.PDF
- Eydoux, Anne – Gomel, Bernard – Letablier, Marie-Thérèse (2009): Les salariés ont-ils un employeur familyfriendly?, *Entre famille et travail. Des arrangements de couples aux pratiques des employeurs*, La Découverte, Paris, 325–344.

- Gauthier, Anne Hélène – Hatzius, Jan (1997): Family benefits and fertility: an econometric analysis, *Population Studies*, 3. 295–306.
- Glaude, Michel (1991): L'originalité du système du quotient familial, *Économie et statistique*, 248/1. 51–67.
- Godet, Michel – Sullerot, Évelyne (2005): *La famille, une affaire publique. Rapport*. Conseil d'Analyse Economique, La Documentation Française.
<http://lesrapports.ladocumentationfrancaise.fr/BRP/054000761/0000.pdf>
- Gosset-Connan, Stéphanie (2004): Les usages des bénéficiaires et l'APE attribuée pour le deuxième enfant, *Recherche et prévisions*, 75. 39–48.
- Guillemin, Olivier – Roux, Valérie (2003): Le niveau de vie des ménages de 1970 à 1999, *Données sociales: la société française – Edition 2002–2003*, INSEE, Paris, 401–412. http://www.insee.fr/fr/ffc/docs_ffc/donsoc02h.pdf
- Haut Conseil de la Famille (2009): Présentation générale des dispositifs en faveur des familles, octobre 2009.
http://www.hcf-famille.fr/IMG/pdf/HCF_Presentation_generale_des_dispositifs_en_faveur_des_familles_v20_10_09.pdf
- Héran, François – Pison, Gilles (2007): Two children per woman in France in 2006: are immigrants to blame?, *Population and Societies*, 432. INED.
http://www.ined.fr/fichier/t_publication/1242/publi_pdf2_pesa432.2.pdf
- INSEE (2008): „Enquêtes annuelles de recensement 2004 à 2007. L'activité des femmes est toujours sensible au nombre d'enfants”, *INSEE Première*, 1171.
<http://insee.fr/fr/ffc/ipweb/ip1171/ip1171.pdf>
- INSEE (2007): *Les salaires en France*.
- Landais, Camille (2003): Le quotient familial a-t-il stimulé la natalité française?, *Économie publique*, 13. 3–31.
- Laroque, Guy – Salanié, Bernard (2003): Fécondité et offre de travail des femmes en France, *Économie publique*, 13. 3–36.
- Laroque, Pierre (1985): *La politique familiale*, La Documentation Française, Paris.
- Lefèvre, Cécile – Pailhé, Ariane – Solaz, Anne (2009): Les employeurs, un autre acteur de la politique familiale?, *Entre famille et travail. Des arrangements de couples aux pratiques des employeurs*, La Découverte, Paris, 287–306.
- Letablier, Marie-Thérèse – Luci, Angela – Math, Antoine – Thévenon, Olivier (2008): *The costs of raising children and the effectiveness of policies to support parenthood in European countries: a Literature Review*, Final report to the European Commission, INED. http://www.ined.fr/fichier/t_publication/1436/publi_pdf1_158bis.pdf
- Letablier, Marie-Thérèse (2008): Why France has high fertility: The impact of policies supporting parents, *The Japanese Journal of Social Security Policy*, 7/2. 41–56.
http://www.ipss.go.jp/webjad/WebJournal.files/SocialSecurity/2008/winter/JJSSP%20vol.7%20no.2_%20Dec%202008%20-%202%20Marie-Therese%20Letablier.pdf
- Letablier, Marie Thérèse – Pennec, Sophie – Büttner, Olivier (2003): Opinions, attitudes et aspirations des familles vis-à-vis de la politique familiale en France, *Rapport de recherche*, Centre d'études de l'emploi.

- Marc, Céline (2004): L'influence des conditions d'emploi sur le recours à l'APE. Une analyse économique du comportement d'activité des femmes, *Recherches et prévisions*, 75. CNAF.
[http://www.caf.fr/web/WebCnaf.nsf/090ba6646193ccc8c125684f005898f3/77512f67734bba8ec125730d0040aa6a/\\$FILE/RP75-CMarc.pdf](http://www.caf.fr/web/WebCnaf.nsf/090ba6646193ccc8c125684f005898f3/77512f67734bba8ec125730d0040aa6a/$FILE/RP75-CMarc.pdf)
- Makay Zsuzsanna (2008): Ki vigyáz a munkavállaló anya gyermekére? Az egy éven aluli gyermekek napközbeni ellátása Franciaországban, *Demográfia*, 51/2–3. 217–243.
- Méda, D. – Wiernik, M. – Simon, M.-O. (2003): Pourquoi certaines femmes s'arrêtent-elles de travailler à la naissance d'un enfant ?, *Premières informations et premières synthèses*, 29/2. DARES.
http://www.travail-solidarite.gouv.fr/IMG/pdf/publication_pips_200307_n-29-2_femmes-naissances-arret-travail.pdf
- Ministère du travail, des relations sociales et de la solidarité, Ministère de la santé, de la jeunesse et des sports, Ministère du budget, des comptes publics et de la fonction publique, *Les chiffres clés de la sécurité sociale, édition 2007*. http://www.securite-sociale.fr/chiffres/chiffres_cles/2007_chiffres_cles.pdf
- Neyer, Gerda (2006): Family policies and fertility in Europe. Fertility policies at the intersection of gender policies, employment policies and care policies, *MPIDR Working paper*, 2006-010. <http://www.demogr.mpg.de/papers/working/wp-2006-010.pdf>
- OECD (2007): *Babies and Bosses – Reconciling Work and Family Life. A Synthesis of Findings for OECD Countries*, OECD Publishing.
- Pailhé, A. – Solaz, A. (2007): Naissances et parcours professionnels des mères : rupture ou continuité ?, *Ruptures et irréversibilités dans les trajectoires. Comment sécuriser les parcours professionnels ?*, CEREQ, Relief 22. 137–152.
- Pailhé, Ariane – Solaz, Anne (2006): Employment and childbearing: women bear the burden of work-family balance, *Population and Societies*, 426. INED.
http://www.ined.fr/fichier/t_publication/1207/publi_pdf2_pop_soc_english_426.pdf
- Pécresse, Valérie (2007): *Mieux articuler vie familiale et vie professionnelle. Rapport au Premier ministre*, La documentation française.
<http://lesrapports.ladocumentationfrancaise.fr/BRP/074000138/0000.pdf>
- Pénet, Sophie (2006): Le congé de maternité, *Études et résultats*, 531. DREES.
<http://www.sante.gouv.fr/drees/etude-resultat/er531/er531.pdf>
- Piketty, Thomas (2005): L'impact de l'allocation parentale d'éducation sur l'activité féminine et la fécondité en France, *Histoire de familles, histoires familiales. Les résultats de l'enquête Famille de 1999*, Les Cahiers de l'INED, Paris, 79–109.
- Piketty, Thomas (1998): L'impact des incitations financières au travail sur les comportements individuels : une estimation pour le cas français, *Économie et Prévision*, 132–133. 1–35.
- Pison, Gilles (2009): France 2008: why are birth numbers still rising?, *Population et Sociétés*, 454. INED.
http://www.ined.fr/fichier/t_publication/1452/publi_pdf2_pesa454.pdf
- Pison, Gilles (2008): The population of France in 2007, *Population et Sociétés*, 443. INED.
http://www.ined.fr/fichier/t_publication/1355/publi_pdf2_pesa443.pdf

- Pla, Anne (2009): Bilan démographique 2008. Plus d'enfants, de plus en plus tard, *INSEE Première*, 1220. <http://insee.fr/fr/ffc/ipweb/ip1220/ip1220.pdf>
- Prioux, France (2008): Recent Demographic Developments in France: Life Expectancy Still Rising *Population-E*, 63/3. 375–414.
http://www.ined.fr/fichier/t_publication/1419/publi_pdf2_2008_3a_prioux.pdf
- Prioux, France (2007): Recent Demographic Developments in France: Fertility at a More Than 30-Year High, *Population-E*, 62/3. 415–456.
http://www.ined.fr/fichier/t_publication/1339/publi_pdf2_demographic_developme nt.pdf
- Sardon, Jean-Paul (2006): Recent Demographic Trends in Europe and the Other Developed Countries, *Population-E*, 61/3. 197–266.
- Stefán-Makay Zsuzsanna (2009): Qui garde les jeunes enfants quand la mère travaille?, *Entre famille et travail. Des arrangements des couples aux pratiques des employeurs*, La Découverte, Paris, 79–98.
- Sterdyniak, Henri (1992): Pour défendre le quotient familial, *Économie et statistique*, 256/1. 5–24.
- Thélot, Claude – Villac, Michel (1998): *Politique familiale. Bilan et perspectives. Rapport à la ministre de l'emploi, de la solidarité et au ministre de l'économie, des finances et de l'industrie*, Édition du Service de l'Information et de la Communication.
- Thévenon, Olivier (2009): L'augmentation de l'activité des femmes en Europe : progrès de la conciliation ou polarisation des comportements ?, *Population-F*, 64/2. 263–303.
- Toulemon, Laurent – Pailhé, Ariane – Rossier, Clémentine (2008): France: high and stable fertility, *Demographic Research*, 19. 503–556.
<http://www.demographic-research.org/Volumes/Vol19/16/19-16.pdf>
- Toulemon, Laurent (2001): How many children and how many siblings in France in the last century?, *Population and Societies*, 374.
http://www.ined.fr/fichier/t_publication/539/publi_pdf2_pop_and_soc_english_374.pdf

Tárgyszavak:

Családpolitika
Termékenység
Franciaország

**CORRELATION BETWEEN FRENCH FAMILY POLICY AND
HIGH FERTILITY***Abstract*

In her study the author analyses whether there is relationship between high French fertility and the generous family policy. The question is answered by reviewing the relevant French literature. First, she shortly describes the fertility of the country in order to prove that France is one of those European countries with the highest childbearing intentions, both with regard to total fertility ratio and completed fertility of generations. Secondly, she explains in detail the French family policy: its place among other policies, its financial aspects, aims and distribution of expenses. Then, she describes its particular measures: child birth, child care and fatherhood leaves and allowances linked to them, part-time employment options, and other direct monetary contributions. She depicts advantages obtained through the taxation system and analyses in detail the system of so called family coefficient. Finally, by reviewing empirical studies she investigates how the family policy affects harmonisation of childcare and employment, fertility and income flux. She claims that family policy has weak measurable effect on fertility, which can partly be explained by methodological difficulties. However it is undoubted that family policy contributes to high child bearing intentions, since it creates such family friendly atmosphere, which allows childbearing without significant sacrifices.